

تبیین بعد اجتماعی عدالت
از منظر مقام معظم رهبری^{مدظله}
و بررسی میزان انطباق پذیری آن
با عملکرد دولت یازدهم در این حوزه

گزارش فرهنگ، رسانه و اجتماع

۳

ایرا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تبیین بعد اجتماعی عدالت
از منظر مقام معظم رهبری
و بررسی میزان انطباق پذیری آن
با عملکرد دولت یازدهم در این حوزه

گزارش فرهنگ، رسانه و اجتماع

۳

گزارش فرهنگ، رسانه و اجتماع - ۳

تبيين بعد اجتماعى عدالت از منظر مقام معظم رهبرى (مدظله) و
بررسى ميزان انطباق پذيرى آن با عملکرد دولت يازدهم در اين حوزه

وزارت علوم، تحقيقات و فناورى
مرکز پژوهشى آرا
انديشکده فرارويش آرا (افرا)
دپارتمان مطالعات و سياست گذارى نظام هاى اجتماعى

ويرايش اول - خردادماه ۱۳۹۵

طراحى گرافيك: کارگاه طراحى ياقوت
چاپ: دفتر فنى تولي

غير قابل انتشار
داخلى و به منظور استفاده شخصى شما فرهيخته گرامى ارسال مى گردد
کليه حقوق مادى و معنوى اثر متعلق به مرکز پژوهشى آرا مى باشد.

شماره تماس: ۲الى ۸۸۸۶۳۹۶۱-۰۲۱

www.ararc.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار / ۲

چکیده / ۳

۱- مقدمه / ۷

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش / ۱۱

۳- توسعه فرضیه‌ها و الگوی مفهومی / ۱۳

۴- روش‌شناسی پژوهش / ۱۴

۵- تحلیل یافته‌های پژوهش / ۱۴

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات / ۳۸

فهرست منابع / ۴۳

پیشگفتار

عدالت اجتماعی یکی از شاخص‌هایی است که می‌توان مشروعیت یک نظام را با آن سنجید و توجه به مردم، عدم تبعیض و رفتار مناسب نسبت به آنان نیز از شاخص‌هایی است که می‌توان با آن عدالت اجتماعی را در زمانی خاص محک زد. نیز بحث عدالت با برابری آنچنان عجین شده است که گاهی آن دو را مترادف هم به کار می‌برند. در ادبیات جدید، مصادیق موضوع برابری در عرصه اجتماعی را در پنج گروه مجزا طبقه‌بندی می‌کنند که عبارتند از:

۱. برابری سیاسی

۲. برابری نزد قانون

۳. برابری فرصت

۴. برابری اقتصادی

۵. برابری اجتماعی.

این پنج مقوله، مقدمه‌ی دستیابی به عدالت اجتماعی است به طوری که پرداختن به یکی بدون توجه به دیگر انواع آن خالی از لطف است. لذا پیشنهاد می‌شود به منظور مطالعه دقیق تبیین بعد اجتماعی عدالت از منظر مقام معظم رهبری (مدظله) و بررسی میزان انطباق‌پذیری آن با عملکرد دولت یازدهم در این حوزه این گزارش راهبردی را در ادامه ملاحظه بفرمایید.

مرکز پژوهشی آرا

چکیده

چکیده پژوهش «تبیین بعد اجتماعی عدالت از منظر مقام معظم رهبری (مدظله) و بررسی میزان انطباق‌پذیری آن با عملکرد دولت یازدهم در این حوزه»:

عدالت به عنوان یکی از آرمان‌های مهم و اساسی در جمهوری اسلامی ایران و همچنین به عنوان یکی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های حائز اهمیت در عملکرد دولت‌ها به عنوان متولیان امور کشور در عرصه‌ی حیات اجتماعی محسوب می‌گردد؛ که قرار گرفتن این مفهوم در دو سطح کلان (آرمان) و خرد (برنامه و اقدام) ضرورت انجام پژوهش فوق را مسجل نموده است. در انجام پژوهش در گام اول، در بعد نظری و کاربردی مبنا و چارچوب مورد نظر بر اساس منویات مقام معظم رهبری در باب عدالت طی دهه‌های گذشته مورد پژوهش قرار گرفت که روش گردآوری اطلاعات در این باب به صورت کتابخانه‌ای و مطالعه اسنادی از نوع تحلیل محتوای متون بوده است. با احصاء سرفصل‌های اساسی در ارتباط با چیستی و چگونگی عدالت در گفتمان انقلاب اسلامی در گام دوم به بررسی عملکرد دولت یازدهم در تحقق این مؤلفه‌ی اساسی در دو قسمت شعارها و ایده‌ها و نیز عملکرد وی در سال‌های تصدی مسئولیت پرداختیم که جامعه آماری و میدان مطالعه در این قسمت عبارت بود از پروژه‌ها و بررسی قوانین و اسناد و برنامه‌های سیاستی و همچنین گزارش عملکرد دولت در حوزه‌ی مربوطه که در نتیجه به دست آمده عملکرد دولت یازدهم در محورهای ذیل قرار می‌گرفت:

- اعتدال‌گرایی در رفتار دولتمردان و تصمیم‌گیری و اجرا در دولت

- تلاش برای تحقق اصول حکمرانی شایسته

- توجه به بهداشت، درمان، ایمنی و حمایت‌های اجتماعی

- مبارزه با فساد، تبعیض، رانت‌خواری و رشوه‌خواری

- تعهد به رشد و توسعه همه‌جانبه

و در نهایت در گام سوم با دستیابی به نتیجه عملکرد دولت یازدهم به تجزیه و تحلیل داده‌های احصاء شده با توجه

به چارچوب نظری مدنظر (منویات رهبری) از طریق روش تجزیه تحلیل داده‌ها در دو بخش تحلیل محتوای کمی و کیفی پرداختیم که نتیجه حاصله در گام نهایی به صورت ارائه بسته سیاستی مطلوب در ابعاد نظری و عملی در محورها و جدول ذیل ارائه گردید.

محورهایی که در نظام سیاسی جهت استقرار عدالت اجتماعی و اقتصادی می‌بایست رعایت شود:

۱- اصل عدم وجود ظلم

۲- اصل لیاقت و شایستگی (تخصص‌گرایی کار کردی)

۳- اصل نظارت پاسخگویی

۴- اصل برخورد با سهل‌انگاران و متخلفین

۵- اصل قانون‌گرایی

۶- اصل حاکمیت گفتمان و پرهیز از خشونت

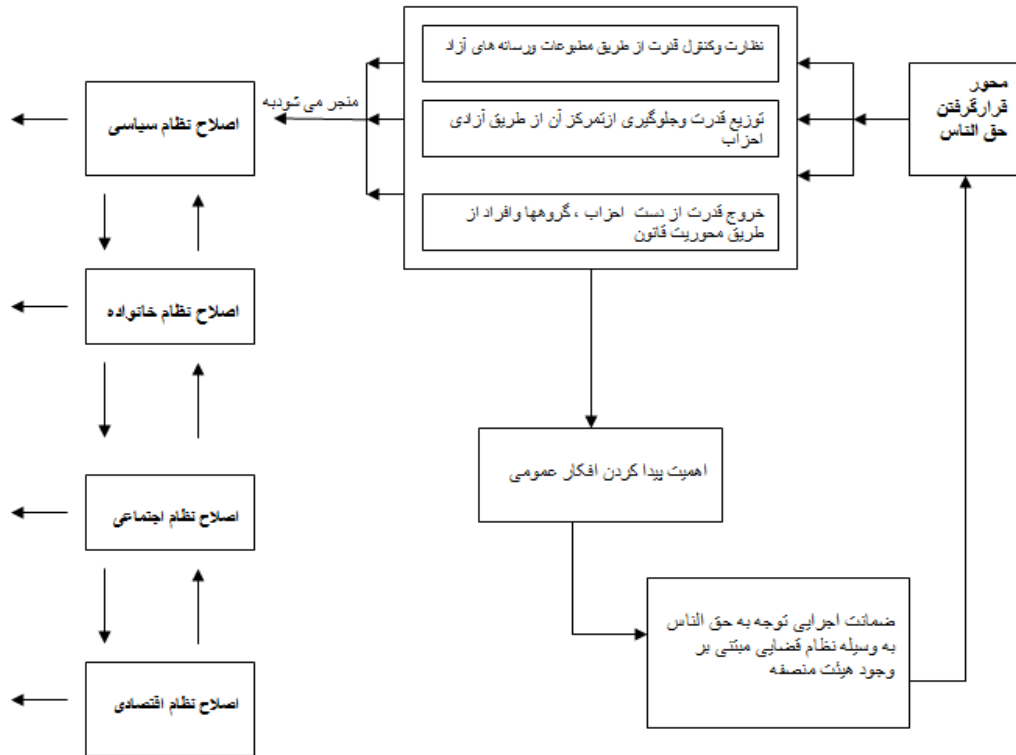
۷- اصل مشارکت در تصمیم‌گیری

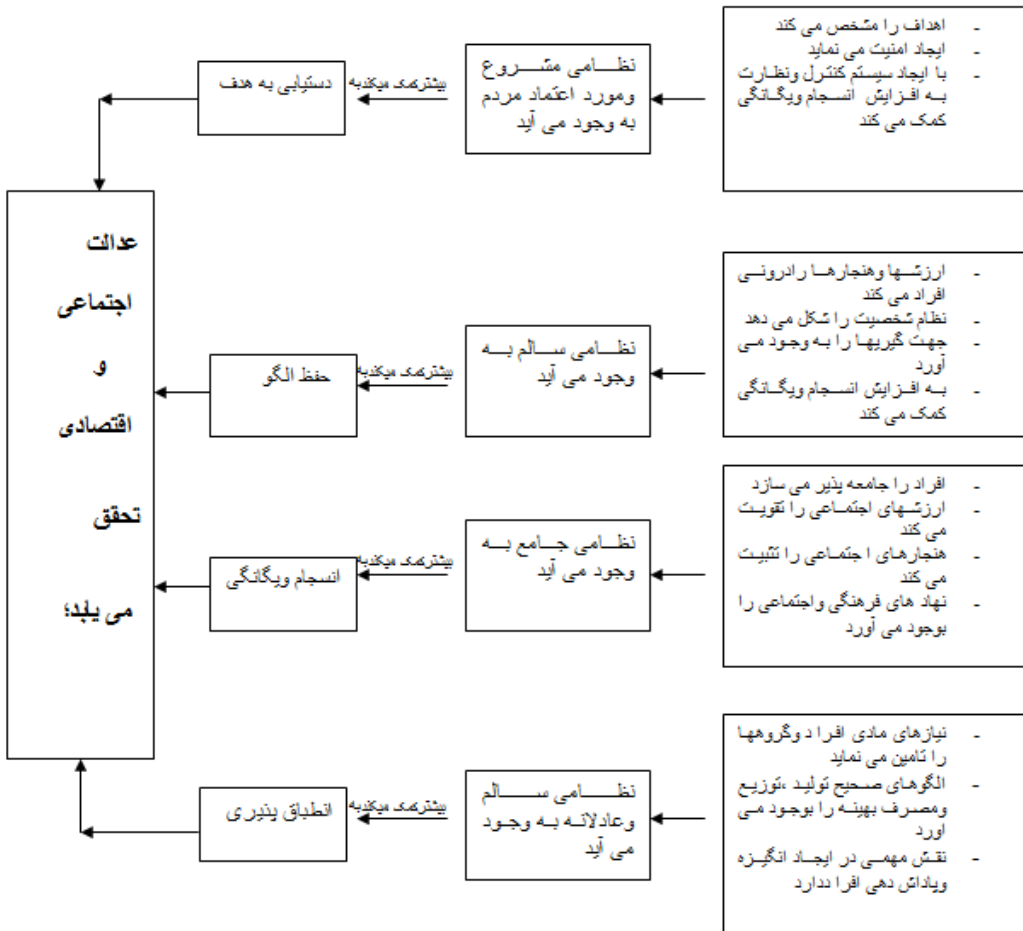
۸- اصل حفظ اموال بیت‌المال

۹- اصل محوریت انسان در برنامه‌های اقتصادی

۱۰- اصل امنیت

راهکارهای عملی تحقق مسئله عدالت اجتماعی:

۱- مقدمه

اساسی‌ترین مفهوم در حقوق بشر و والاترین ارزش انسانی عدالت است و نیز یکی از عالی‌ترین مفاهیم زندگی بشر است تا حدی که افراد در جامعه می‌توانند در خصوص آزادی، رفاه و حتی برابری شک کنند، لکن نمی‌توانند به عدالت یا مذموم بودن آن اعتراف نمایند. (هوشمند و دیگران، ۱۳۸۷: ۳) برداشت‌های متعدد از عدالت با اندیشه‌های سوفسطاییان آغاز و با تلاش‌های فلسفی افلاطون و ارسطو ادامه و در اندیشه‌های جان رالز و هایک بسط یافته است. عنوان عدالت، سابقه‌ای به قدمت عمر بشر دارد. از سپیده‌دم آفرینش، بشر آن را به عنوان یک گرایش باطنی شناخته و به آن روی آورده و مبنای قوانین و قضاوت قرار داده است. هیچ چیز به اندازه پامال شدن حق ضعیف و مظلوم برای فطرت بشر زجرآور و نفرت‌انگیز نیست و هیچ چیز به اندازه بی‌عدالتی، کینه و دشمنی را در قلب‌ها پدید نمی‌آورد. علت بسیاری از انقلاب‌ها، فقدان عدالت اجتماعی در جامعه بوده است و به همین رو تمام مصلحان بشری و انسان‌های آزاده تاریخ با اندیشه عدالت، حرکت‌های اصلاحی را آغاز نموده و یکی از اهداف اصلی انقلاب و تحولات اجتماعی خود را رفع تبعیض و برقراری عدالت اجتماعی قرار داده‌اند. انسان‌هایی که مخاطب این حکیمان و مصلحان واقع شده‌اند، تشنه عدالت و سراپا گوش به فرمان و چشم به راه تحقق این بالاترین فضیلت انسانی و گمشده فطرت خود بوده‌اند. مهم‌تر اینکه، تقریباً تمامی ایدئولوژی‌های سیاسی به مفهوم عدالت توجه داشته‌اند و بیشترین تفاوت‌های قرائتی از این مفهوم نیز به لحاظ تفاوت‌های ایدئولوژیک بوده است. از سوی دیگر، مفهوم عدالت به شدت با خیر همگانی و مصلحت عام در پیوند است. هر انسانی بدون توجه به محل زندگی‌اش، خواستار برخورداری از برخی خدمات است. این خدمات در پایین‌ترین سطح، خدمات زیستی و بیولوژیکی و در بالاترین سطح شامل خدمات مدنی و سیاسی هستند. به نظر می‌رسد خدمات اجتماعی در لایه میانی قرار داشته باشند. خدمات اجتماعی یعنی دسترسی به تمامی خدماتی که در یک زندگی اجتماعی مورد نیاز است. انسان‌ها با ورود به زندگی اجتماعی با شرایط متفاوتی از دوره پیشااجتماعی روبه‌رو می‌شوند. زندگی در اجتماع، ضمن ایجاد محدودیت‌های مشخص، فرصت‌ها و امکانات متعددی را برای مشارکت‌کنندگان فراهم می‌آورد. از این رو در سطح میانی، خدمات اجتماعی - اقتصادی قرار دارند. بینش غالب این است که چون انسان زندگی در حیات اجتماعی را پذیرفته، باید بدون تفاوت‌های منزلتی

و اجتماعی و تفاوت‌های فرهنگی و سیاسی به آنچه که در شأن و حق او است، دسترسی یابد؛ اما این موضوع اغلب در سطح ایده‌آل و تئوریک باقی مانده است. به دلایل بسیار، کشورهای مختلف استانداردهای متعددی از این موضوع را به نمایش گذارده‌اند. در یک سطح، نظام‌هایی قرار دارند که دسترسی به خدمات اجتماعی را با حذف موانع متعدد فرهنگی - سیاسی و به ویژه حقوقی کاهش داده‌اند و در مقابل کشورهایی قرار دارند که حتی با استانداردهای اولیه و متوسط هم فاصله دارند. همان‌طور که گفته شد، عدالت مفهومی است که هیچ کس نسبت به اصالت و حقانیت آن تردیدی ندارد و دستیابی به آن به عنوان یکی از اساسی‌ترین اصول نظام‌های اجتماعی طی دوره‌های مختلف حیات فکری و اجتماعی بشر مطرح بوده است. به همین دلیل الگوهای فکری مختلفی تلاش کرده‌اند با تمرکز بر مقوله عدالت در ابعاد مختلف آن جامع‌ترین الگو را برای تبیین این مسئله ارائه دهند. از سوی دیگر مفهوم عدالت و جایگاه آن در برنامه‌های توسعه همواره مورد اختلاف صاحب‌نظران بوده است. برخی رشد اقتصادی را بر برقراری عدالت برتری داده‌اند اما گذشت زمان و پرداخت هزینه‌های انسانی و مادی، نادرست بودن این تقابل را آشکار کرده است. در واقع نمی‌توان بدون رشد اقتصادی به عدالت امیدوار بود و بدون توجه به تحقق اصول عدالت در جامعه رشد و ترقی اقتصادی قابل تصور نخواهد بود. در همین راستا برنامه‌های توسعه در دهه‌های گذشته با تردید نسبت به رابطه عدالت و عملکرد اقتصادی همراه بوده است؛ اما تجربه سال‌های متمادی باعث شده در شرایط کنونی نسبت عدالت اجتماعی و توسعه ملی در قالب رابطه‌ای ارگانیک تبیین شده و شرایط عادلانه جزء متغیرهای تعیین‌کننده عملکرد اقتصادی محسوب شود. بر اساس مطالعات موسسه جهانی پژوهش‌های اقتصاد توسعه، نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌ها نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در گسترش و تعمیق توسعه‌نیافتگی داشته‌اند. بر این اساس پدیده‌هایی مثل کند شدن آهنگ رشد تولید، تشدید تخریب محیط‌زیست، کاهش شدید نرخ تشکیل سرمایه انسانی، کاهش انگیزه‌های کار، افزایش هزینه‌های نظارت بر نیروی کار، افزایش نرخ باروری، تشدید بحران بدهی‌های خارجی از پیامدهای نابرابری توزیع درآمد و ثروت است. در عین حال رشد اقتصادی تنها عامل ایجاد عدالت در جامعه نیست اکنون در قالب استراتژی‌های توسعه اجتماع‌محور، مشارکت افراد جامعه در فرایند تحقق عدالت و توانمندسازی از اولویت‌های برنامه‌های توسعه در تحقق عدالت محسوب می‌شود. در واقع عدالت اجتماعی تنها دستیابی به اشکالی از رفاه انسانی

و روش‌های دسترسی به آن نیست بلکه فرایند شکل‌گیری عدالت اجتماعی به اندازه نتیجه آن مهم است. نتیجه آنکه برای جوامع در حال توسعه‌ای همچون ایران داشتن درک مشخص از مفهوم عدالت می‌تواند ضمن کمک به تحقق توسعه همه‌جانبه از بروز خسارات جانی و مالی بسیاری ممانعت به عمل آورد. (صالحی امیری و رضایی، ۱۳۸۷):

۱۳-۱۵) باید توجه داشت، همان‌طور که تعریف عدالت می‌تواند در میان افراد و جوامع مختلف متفاوت باشد، درجه اهمیت آن نیز می‌تواند دارای تفاوت بسیار باشد. در مورد کشور ایران، در این نکته تردیدی وجود ندارد که عدالت اجتماعی، گفتمان محوری انقلاب اسلامی بوده است. عدالت اجتماعی از کلیدواژه‌هایی است که با فراوانی بسیار در ادبیات رسمی جمهوری اسلامی ایران بکار گرفته شده است. بیانات مقامات عالی کشور (بخصوص تأکیدات و بیانات مقام معظم رهبری)، اسناد بالادستی سیاست‌گذاری و قوانین و مقررات، همگی با به‌کارگیری این کلیدواژه به عنوان منظور نهایی تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران بر آن تأکید می‌کنند؛ بنابراین می‌توان این‌گونه برداشت کرد که عدالت اجتماعی همواره بالاترین و والاترین هدف هنجاری، در نزد سیاست‌گذاران عالی جامعه بوده است.

(نیلی، ۱۳۸۴: ۵) علی‌رغم این اهمیت، به نظر می‌رسد که هنوز کند و کاوی عمیق در این موضوع صورت نگرفته و این واژه پس از گذشت سال‌ها از پیروزی انقلاب اسلامی، هنوز همچنان در سطح مفهوم‌شناسی و در حوزه اندیشه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و تعریف دقیق و مشخص و غیر قابل تفسیر سلیقه‌ای از آن ارائه نشده است. وجود چنین خلأ بزرگی، موجب شده است که سیاست‌گذاران بر اساس برداشت‌های خود از عدالت اجتماعی دست به انتخاب ابزارهای سیاست‌گذاری بزنند. در نبود تبیین مفاهیم مرتبط با عدالت اجتماعی و شکل‌گیری توافق آگاهانه در مورد آن، معمولاً نمودهای ظاهری عدالت اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد که حاصل آن تحمیل هزینه‌های سنگین سعی و خطا در سیاست‌گذاری است. یک روز ممکن است با هدف تحقق عدالت، قیمت انرژی را تثبیت کنیم و آن را به عنوان موهبتی عادلانه ارزیابی نماییم و روز دیگر ممکن است افزایش جهشی آن و پرداخت مستقیم نقدی به مردم را عین عدالت بدانیم. زمانی ممکن است برای دستیابی عدالت و تضمین آن، مالکیت گسترده دولت بر صنایع و فعالیت‌های اقتصادی را برقرار سازیم و زمانی دیگر، واگذاری سریع را عین عدالت بدانیم. حصول به جمع‌بندی در مورد اندیشه‌های پایه و نگرش‌های مبنایی در حوزه عدالت اجتماعی یکی از ضروری‌ترین اقدامات

در سطح عالی کشور برای جلوگیری از پرداخت هزینه‌های سنگین ناشی از نوسانات سیاست‌گذاری و یا اتخاذ سیاست‌های ناسازگار با یکدیگر است. با این مقدمه ضمن مشخص شدن این امر که عدالت به ویژه از بعد اجتماعی آن یکی از اهداف انقلاب اسلامی بوده است که به فرموده رهبری، در همه جا به عنوان ارزش مطلق تلقی می‌شود، بی‌شک نحوه عملکرد دستگاه اجرایی ارتباط مستقیم با مقوله عدالت به خصوص در بعد اجتماعی آن خواهد داشت از این رو بررسی عملکرد و فهم نقاط ضعف آن می‌تواند دولت را به سوی ترسیم برنامه درست در جهت حرکت صحیح و منطقی انقلاب در راستای تحقق هر چه بیشتر عدالت اجتماعی رهنمون سازد، دارای اهمیت و درخور توجه است. در این طرح ضمن مفروض قراردادن این مسئله که عدالت و نفی تبعیض و توجه به نیازهای طبقات محروم از شعارهای انقلاب اسلامی ایران بوده است و همه دولت‌ها تا به امروز تلاش در تحقق این امر داشته‌اند و همچنین عدالت اجتماعی همواره یکی از مسائلی است که در احساس رضایت از زندگی شهروندان تأثیرگذار است آن‌گونه که اگر افراد جامعه احساس کنند که مأموران دولتی و حاکمیتی درصدد تحقق عدالت و رفع تبعیض هستند، قطعاً احساس تعلق بیشتری نسبت به جامعه و دولت و حکومت پیدا خواهند کرد، با الگو و میزان قراردادن بیانات مقام معظم رهبری پیرامون این مهم، به بررسی عملکرد دولت یازدهم در زمینه عدالت اجتماعی، با طرح ۳ سؤال محوری در قالب: سؤال اصلی: آیا مؤلفه‌های مطرح‌شده در بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با عدالت اجتماعی نقش مؤثری در عملکرد دولت یازدهم در این زمینه داشته است؟

سؤال‌های فرعی: ۱- مؤلفه‌های عدالت از بعد اجتماعی در بیانات مقام معظم رهبری چیست؟ ۲- عملکرد دولت یازدهم از ابتدا تا کنون در این حوزه چگونه بوده است؟

۳- در حال حاضر شاخصه‌های استخراج‌شده از بیانات رهبر معظم در حوزه عدالت اجتماعی در چه سطحی قرار دارد؟ پرداخته خواهد شد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

◀ عدالت:

واژه شناسان «عدل» را به معنای برابری، همسانی و همانند مساوات گرفته و گفته‌اند عدل و عدل در معنی نزدیک هم‌اند، ولی عدل در چیزی است که تساوی آن با بصیرت درک شود و عدل در مورد چیزی است که تساوی آن با حس فهمیده شود (حق پناه، ۱۳۸۰) بحث «عدالت» یکی از معدود بحث‌های محوری و اساسی است که در حوزه‌های گوناگون علم و فلسفه مطرح و از جایگاهی رفیع برخوردار است.

در حوزه الهیات، این بحث موجب پیدایش مکتب‌های گوناگون شده است. در فلسفه اخلاق نیز با توجه به موضوع عدالت، رویکردهای متفاوتی شکل گرفته است. (خلفانی، ۱۳۸۷: ۴۲) در فلسفه سیاسی نیز امر به همین منوال بوده است. بحث عدالت، هم در حوزه مسائل فردی مطرح است و هم در حوزه مسائل اجتماعی؛ آنجا که به فرد و مسائل فردی مربوط می‌شود عنوان «فلسفه اخلاق» به خود می‌گیرد و آنجا که پای مسائل اجتماعی و جوامع انسانی به میان می‌آید، عنوان «فلسفه سیاسی» دارد. (مطهری، ۱۳۶۱: ۳۷) به هر روی، بحث «عدالت» از بحث‌هایی فراگیر و جهان‌شمول است که می‌تواند در هر جا متناسب با نیازها و انتظارات افراد مطرح گردد.

مفهوم عدالت مانند اغلب مفاهیم علوم غیر پوزیتیویستی، به گونه‌های بسیار متفاوت تعریف شده است. از این رو قبل از ارائه تعاریف، ذکر این نکته ضروری است که اجماعی در مورد این مفهوم وجود ندارد. عدالت از دیدگاه فرهنگ جامعه‌شناسی، استاندارد معنوی در حیات اجتماعی است که نقش مسلطی را در تئوری اجتماعی و تئوری کنش اجتماعی داشته است. برخی از نظریه‌پردازان در ساده‌ترین تقسیم‌بندی از دو نوع عدالت یعنی عدالت جزایی - حقوقی و عدالت اجتماعی یاد نموده‌اند. از دید اول، عدالت قضایی و حقوقی متمرکز به توزیع جزا و مجازات مجرمین است. این در حالی است که عدالت اجتماعی بر تخصیص منابع و کالاهای کمیاب در میان جمعیت، متمرکز شده است. در ادبیات گذشته مهم‌ترین تمایز در این زمینه بین عدالت اجتماعی و عدالت کیفری^۱ بوده است. در ادبیات روانشناسی از

1. Retributive

تمایز پنج‌گانه در زمینه عدالت صحبت شده است. مهم‌ترین دیدگاه در این زمینه از طرف تی اچکف^۱ در اثر عمده‌اش به نام عدالت: تعیین‌کنندگی آن در کنش‌های متقابل اجتماعی^۲ ارائه شده است. تی اچکف از گونه‌ها و تمایزات متفاوت در مفهوم عدالت صحبت کرده است. بر همین اساس، می‌توان از عدالت به معنی تساوی یا معاوضه منصفانه، عدالت توزیعی یا تخصیص منصفانه، حقوق و تعهدات یا عدالت رویه‌ای^۳ یا روندها، مکانیزم‌ها و رویه‌های منصفانه عدالت کیفری به معنی تخصیص منصفانه مجازات یا سطح جبران تلافی قربانیان و نهایتاً عدالت به عنوان مساوات که به معنی برابری و تساوی فرصت‌های اجتماعی، تساوی پیامدها و نتایج عینی، برابری و تساوی ذهنی است، نام برد. با توجه به مباحث فوق می‌توان گفت: مفهوم عدالت مفهوم بسیار سیالی است. از این رو، ایدئولوژی‌های سیاسی متعدد، شرایط متفاوتی از عدالت را توسعه و ترویج داده‌اند.

➤ مفهوم عدالت اجتماعی:

همانند مفهوم عدالت، تعریف عدالت اجتماعی نیز پر مناقشه است. در مورد عدالت اجتماعی، دیدگاه‌های متعارض گونه‌ای ارائه شده است. از دید اسمیت، در پیرامون جامعه، به نابرابری‌های ژرف در زمینه قدرت سیاسی، پایگاه اجتماعی و برخورداری از منابع اقتصادی برمی‌خوریم. عدالت اجتماعی، به معنای کاهش این نابرابری‌ها است به گونه‌ای که این فرایند، به بازگشت برابری‌ها بیانجامد. آندرو هیود معتقد است: عدالت اجتماعی از توزیع اخلاقی قابل دفاع سودها یا پاداش‌ها در جامعه که بر حسب مزد، سود، مراقبت بهداشتی، عدالت، منافع رفاهی و مانند آن‌ها ارزیابی می‌شود، پشتیبانی می‌کند. از این رو عدالت اجتماعی درباره این است که چه کسی چه چیزی را به دست می‌آورد. دیوید میلر در کتاب عدالت اجتماعی خود (۱۹۷۶) مفهوم عدالت اجتماعی را اساساً پرستیژ و از لحاظ اجتماعی نسبی می‌داند. او در کتاب خود شماری از اصول متقابل عدالت را مشخص می‌نماید. این اصول عبارت هستند از «به هر کس طبق حقوقش»، «به هر کس طبق نیازش (و)» به هر کس طبق سزاواری‌اش. (خلفانی، ۱۳۸۷: ۴۷ و ۴۸)

1. - T. Eckhoff

2. -justice: its determinants in social interaction

3. procedural justice

۳- توسعه فرضیه‌ها و الگوی مفهومی

نظریه‌های عدالت آشکارا یا ضمنی، بر پیش فرض‌های فلسفی، معرفت‌شناختی و اخلاق خاصی متکی هستند و به طور معمول این واقعیت را کتمان نمی‌کنند که مدلی را برای زندگی اجتماعی پیشنهاد می‌کنند که حق و درست تشخیص داده‌اند و این درستی و حقانیت بر نگرش‌های خاص فلسفی به انسان و اجتماع و اخلاق مبتنی است. (واعظی، ۱۳۸۷)

راولز می‌گوید جامعه بشری با دو خصیصه عمده شامل تضاد و اشتراک منافع، مشخص می‌شود. در هر جامعه، هم تضاد منافع وجود دارد و هم اشتراک منافع. تضاد منافع به این معنا است که هرکس می‌خواهد بیشترین سهم را در همکاری با دیگران به دست آورد. اشتراک منافع ناشی از این واقعیت است که در شرایط همکاری اجتماعی، همگان از زندگی بهتری بهره‌مند می‌شوند و در واقع همگان از همکاری سود می‌برند. برای سامان دادن وضع جامعه باید مجموعه‌ای از قواعد و اصول را تنظیم کرد که با توجه به دو انگیزه تضاد و همکاری، بهترین شیوه توزیع منابع ثروت را همراه داشته باشد. این اصول را اصول عدالت اجتماعی می‌نامیم. اصول عدالت اجتماعی عبارت‌اند از:

۱- نیازهای اولیه یا بنیادین مادی همه افراد جامعه باید تأمین شود. ۲- هر شخص حق برابر نسبت به طرح مناسبی از آزادی‌های بنیادین دارد. ۳- فرصت‌ها برای دستیابی به مواهب ثروت اجتماعی باید به وجهی توزیع شود که فرصت نابرابر خوردارترین اقشار جامعه به حداکثر برسد. ۴- نابرابری‌های اقتصادی باید به وجهی سامان یابد که ثروت فقیرترین اقشار جامعه به حداکثر برسد. با عنایت به مفروض قراردادن بیانات رهبری پیرامون عدالت اجتماعی باید توجه داشت که ایشان در بیان اهمیت ضرورت توجه به مسئله عدالت در سرلوحه عملکرد مردم و مسئولین در نظام اسلامی از لفظ «گفتمان عدالت» استفاده می‌نمایند؛ و در تعریف مقام معظم رهبری از گفتمان، به معنای فضای تنفسی قلمداد می‌گردد که تمامی افراد جامعه در آن زیست و تنفس می‌نمایند پس در این شرایط منظور از «گفتمان عدالت» فضایی است که در آن این مفهوم آنچنان عمومیت یافته و در فرهنگ مردم رسوخ نموده باشد که به منزله امری همیشگی و دائمی و فضایی برای تنفس محسوب شود. گفتمان عدالت در نگاه ایشان یکتا راهبرد کارآمدی نظام اسلامی و اساس مشروعیت آن به شمار می‌آید که مؤلفه‌های اساسی آن را می‌توان به صورت اضلاع يك مثلث نشان داد: ضلع اول گفتمان عدالت، جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علماست. برای تحقق عدالت در موقعیت کنونی مناسبات و روابط اجتماعی، نیاز به

طراحی نهادها و ساختارهای نو و متناسب با عقلانیت اسلامی است و نهضت و حرکت تولید دانش می‌بایست بتواند ظرفیت نرم‌افزاری و سخت‌افزار نظام سیاسی را برای مدیریت عادلانه و توزیع ثروت و قدرت و منزلت ایجاد کند. ضلع دوم گفتمان عدالت، مبارزه بی‌امان، قاطع و همه‌جانبه با ریشه‌ها و مظاهر فساد اقتصادی و بوروکراتیک از سوی حاکمیت است. ضلع سوم گفتمان عدالت، پاسخگویی حاکمیت به مردم است، که این خود نیازمند به نهادینه شدن فرهنگ پاسخگویی در حاکمان است؛ یعنی داشتن باور درونی به این‌که سؤال و پرسش حق مسلم مردم و پاسخگویی و مسؤولیت‌شناسی وظیفه خطیر حاکمان است و نیز بالا بردن قدرت اجتماعی مردم و افزایش توان نقادی ملت از طریق نهادهای مدنی برای پاسخگو کردن حاکمان، علی‌رغم میل باطنی آنان. ایشان همچنین توجه به سه مؤلفه بزرگ را برای همه تصمیم‌گیری‌ها و اقدام‌های دولت جمهوری اسلامی ضروری می‌داند. اول: آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی دوم: راه‌هایی که ما را به این اهداف می‌رساند و سوم: واقعیات را هم باید دید. (محمدی لرد، ۱۲: ۱۳۹۲) با عنایت به اهمیت عدالت اجتماعی در نزد مقام معظم رهبری، این طرح فرضیه اصلی خود را اینگونه قرار داده است که: مؤلفه‌های مطرح‌شده در بیانات مقام معظم رهبری در زمینه عدالت اجتماعی نقش مؤثری را در عملکرد دولت یازدهم در این زمینه داشته است.

۴- روش‌شناسی پژوهش:

روش گردآوری اطلاعات: کتابخانه‌ای است و روش اصلی در این طرح، مطالعه اسنادی از نوع تحلیل محتوای متون است. در این مطالعه اطلاعات مورد نیاز در دسته‌بندی موضوعی و پیشنهادها ارائه خواهد شد و مورد تحلیل قرار خواهند گرفت. جامعه آماری و میدان مطالعه عبارت خواهد بود از پروژه‌ها و بررسی قوانین و اسناد و برنامه‌های سیاستی و همچنین گزارش عملکرد دولت در حوزه‌های مربوطه. روش تجزیه تحلیل داده‌ها: تحلیل محتوای کمی و کیفی.

۵- تحلیل یافته‌های پژوهش:

چستی و الزامات گفتمان عدالت در اندیشه‌های مقام معظم رهبری:

با عنایت به اهمیت مبحث عدالت در نزد مقام معظم رهبری در قالب جداول ذیل به این امر بیشتر پرداخته خواهد شد.

۱ تعریف عدالت: عدالت، تربیت ملت و پیشرفت مادی و معنوی ملت و به تکامل رساندن کشور و نجات آن از محرومیتی است که در طول ده‌ها سال حکومت طواغیت و خارجی‌ها بر آن تحمیل شده است.

بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری | ۸۳/۶/۳۱
مؤلفه‌های قابل استخراج: تربیت ملت و پیشرفت‌های مادی و معنوی

۲ معنای حقیقی عدالت در تفکر اسلامی: به معنای یکسان بودن همه‌ی برخورداریه‌ها نیست؛ به معنای یکسان بودن فرصت‌هاست؛ یکسان بودن حقوق است. همه باید بتوانند از فرصت‌های حرکت و پیشرفت بهره‌مند شوند.

دیدار با مردم شاهرود | ۸۵/۰۸/۲۰
مؤلفه‌های قابل استخراج: یکسان بودن حقوق و فرصت‌ها

۳ گاهی در تبیین مسئله عدالت اینگونه به ذهن متبادر می‌گردد که عدالت در همخوانی با اقتصاد معنا می‌شود و به نوعی حوزه اقتصاد بیشتر از دیگر حوزه‌ها با عدالت مرتبط می‌باشد؛ اما حقیقت امر این است که در نظام اسلامی تحقق عدالت صرفاً در حوزه اقتصاد نیست بلکه در تمامی سطوح و ابعاد، لزوم وجود و تحقق عدالت باید مدنظر قرار گیرد. نکته تأمل‌برانگیز و متفاوت در نگاه به مسئله عدالت به بعد فردی عدالت بازمی‌گردد. در اندیشه دینی عدالت حتی در سطح فردی نیز معنا می‌یابد یعنی بهره‌مندی از فرصت‌ها و حقوق خود و توجه و تلاش در جهت بهره‌وری از فرصت‌ها و حقوقی در فرد با آن مواجهه است عدالت به معنای این نیست که ما با همه‌ی استعدادها با یک شیوه برخورد کنیم؛ نه، استعدادها بالأخره مختلف است؛ نباید بگذاریم استعدادی ضایع بشود و برای پرورش استعدادها بایستی تدبیر بیندیشیم؛ در این تردیدی نیست؛ اما ملاک، باید استعدادها باشد، و لاغیر. عدالت، این است

بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار معلمان سراسر کشور | ۸۵/۲/۱۲
مؤلفه‌های قابل استخراج: عدالت در تمامی حوزه‌ها و توجه به بعد فردی و استعدادها

۴ . بعد از فرد دومین نهادی که توجه به تحقق عدالت در آن باید مدنظر قرار بگیرد نهاد خانواده می‌باشد. مقام معظم رهبری این مسئله را تکلیف می‌دانند و می‌فرمایند این يك تکلیفی است که انسان بایستی همسرش، فرزندان، خانواده‌اش و کانون خانوادگی را حفاظت بکند. «قوا انفسکم و اهلیکم نارا و قودها الناس و الحجارة»؛ (۷) خودتان و اهلتان را حفظ کنید.

بیانات در دیدار اعضای هیئت دولت | ۸۸/۶/۱۸
مؤلفه‌های قابل استخراج: توجه به نهاد خانواده به عنوان دومین نهاد در زمینه تحقق عدالت

۵ علاوه بر این در بعد دیگر آرمان اسلام این است اولاً يك جامعه‌ای ایجاد کند که عادلانه اداره شود؛ یعنی مسئولان و مدیران جامعه به عدالت رفتار کنند؛ ثانیاً خود جامعه، جامعه‌ی عادلانه باشد - عدالت مخصوص مدیران نیست؛ آحاد مردم هم باید نسبت به یکدیگر عدالت داشته باشند - و آنگاه جامعه، جامعه‌ی پیشرفته‌ای باشد.

بیانات در دیدار دانشجویان | ۹۲/۵/۶
مؤلفه‌های قابل استخراج: رفتار عادلانه مسئولین و مدیران و نیز رفتار عادلانه آحاد مردم

۶ اینجاست که علت بسیط دیدن عدالت در تمامی ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی مشخص می‌گردد زیرا در آرمان نظام اسلامی خود جامعه سوای از متولیان و زمامداران مسئول تحقق عدالت است؛ زیرا میل و گرایش به عدالت یک گرایش فطری است که در نهاد تمامی انسان‌ها قرار دارد و به فرموده مقام معظم رهبری عدالت هیچ‌گاه در هیچ برهه‌ای از تاریخ متغیر نبوده است و با تمام تغییر و تحولاتی که در زندگی بشر رخ داده است در میل و گرایش به عدالت و عدالت‌خواهی انسان‌ها تغییری حاصل نگردیده است.

بیانات در خطبه‌های نماز جمعه | ۸۴/۵/۲۸
مؤلفه‌های قابل استخراج: عدالت و عدالت‌خواهی غیر قابل تغییر است

در باره‌ی عدالت یکی از نقاط برجسته در منظومه فکری مقام معظم رهبری طرح و نام‌گذاری دهه چهارم انقلاب به نام دهه پیشرفت و عدالت می‌باشد که این مسئله زوایای شفاف‌ی از مقارن دانستن پیشرفت و عدالت را روشن می‌سازد یکی از علل اهمیت و همسو دانستن مفهوم پیشرفت و عدالت توسط مقام معظم رهبری به حاکمیت تفکر نظام سرمایه‌داری را در جهان بازمی‌گردد و اینکه اساساً در تفکر سرمایه‌داری تحقق توسعه مهم‌ترین و برترین هدف محسوب می‌گردد. لذا مقام معظم رهبری با طرح مفهوم پیشرفت به جای توسعه و همراهی و تلازم پیشرفت با عدالت، گفتمان نظام سرمایه‌داری را به چالش کشیده‌اند. ایشان به علت نام‌گذاری یک دهه از انقلاب اسلامی به نام پیشرفت و عدالت به تشریح جامع و کاملی از آن می‌پردازند. در گام اول اشاره می‌نمایند که در دل پیشرفت، عدالت نهفته است به آن جهت که پیشرفت برخلاف اصل توسعه صرفاً در مظاهر مادی محدود نمی‌گردد بلکه در همه‌ی ابعاد وجودی انسان است البته این به معنای کم‌اهمیتی و بی‌توجهی به زندگی مادی نمی‌باشد بلکه در پیشرفت، پیشرفت مظاهر زندگی و علمی وجود دارد.

بیانات در مراسم سالگرد رحلت امام خمینی (ره) | ۹۱/۳/۱۴
مؤلفه‌های قابل استخراج: همسو بودن مفهوم عدالت و پیشرفت

-۱۷-

ما می‌خواهیم کشورمان از همه‌ی جهات- از لحاظ علمی، از لحاظ اقتصادی، از لحاظ فناوری، از لحاظ سیاسی- به پیشرفت برسد، مردم به رفاه دست پیدا کنند؛ اما در کنار پیشرفت، می‌خواهیم کشور عادلانه و با عدالت اداره بشود؛ این مهم است. نه عدالت بدون پیشرفت مطلوب است، نه پیشرفت بدون عدالت. عدالت بدون پیشرفت یعنی برابری در عقب‌ماندگی، برابری در فقر؛ این را نمی‌خواهیم. پیشرفت بدون عدالت را هم هرگز مطالبه نمی‌کنیم؛ پیشرفت، همراه با عدالت، ایشان یکی از دلایل تلازم دانستن پیشرفت و عدالت را پرهیز از قرار گرفتن در مسیر فرهنگ سرمایه‌داری در غرب می‌دانند و اینکه اساساً ما مخالف با هر نوع پیشرفت بدون عدالت هستیم.

۸۷/۱/۱

مؤلفه‌های قابل استخراج: تأکید بر عدالت و پیشرفت

۹ چراکه در غرب همین اتفاق ثمره‌ای جز اجحاف در حقوق ابتدایی مردم نداشته است و نبود عدالت منجر به شکل‌گیری حرکتی افسارگسیخته در به اصطلاح رشد اقتصادی و... گردیده است.

بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها | ۷۴/۴/۱۹
مؤلفه‌های قابل استخراج: نتیجه عدم عدالت رشد اقتصادی

۱۰ عدالت بدون پیشرفت منجر به برابری در فقر خواهد شد و پیشرفت بدون عدالت هم هرگز مطلوب نخواهد بود زیرا در کنار رفاه و پیشرفت جامعه باید فواصل طبقاتی کم شود و همه کسانی که استعداد تحرك، کار و تولید دارند از فرصت‌های برابر برخوردار شوند.

دیدار زائران و مجاوران حرم رضوی با رهبر انقلاب | ۸۷/۰۱/۰۱
مؤلفه‌های قابل استخراج: کم شدن فاصله طبقاتی و توجه به استعدادها و برابری فرصت‌ها

۱۱ این تفکر که لازمه پیشرفت اقتصادی را شکل‌گیری لایه‌هایی از فاصله‌های طبقاتی می‌داند امری مردود و ناپذیرفته است و باید بر مبنای تفکر دینی به دنبال نوآوری و نواندیشی بود که نتیجه آن رشد اقتصادی به دور از فاصله طبقاتی و اجحاف در حق مردم باشد.

بیانات رهبر معظم انقلاب در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی | ۸۷/۰۱/۰۱
مؤلفه‌های قابل استخراج: رشد اقتصادی در کنار دور شدن از فاصله طبقاتی

۱۲ . فرهنگ‌سازی پیرامون عدالت اجتماعی منجر به تسریع روند تحقق آن توسط مسئولین خواهد شد. مقام معظم رهبری با نگاهی ریشه‌ای و عمیق به اهمیت کار فرهنگی و فرهنگ‌سازی در بین آحاد جامعه نسبت به عدالت اجتماعی معتقدند که بدون اصلاح بینش و فرهنگ مردم هیچ دستگاه قدرتمندی توانایی ایجاد تحول و پیشرفت را نخواهد داشت برای مثال به نظام کمونیستی اشاره می‌نمایند و اینکه آن عدالت اجتماعی‌ای که کمونیست‌ها، بی‌توجه به اصلاح فرهنگ مردم و پذیرش اختیاری آن‌ها بر آن‌ها تحمیل کردند، همان چیز ناقص غلط معیوبی شد که در تاریخ ثبت شده است. یعنی به اسم عدالت اجتماعی، همه چیز را به هم ریختند و هیچ فایده‌ای به بار نیاوردند چرا که عدالت اجتماعی‌ای که از اخلاق و فرهنگ صحیح جدا باشد، نتیجه‌اش این می‌شود. درست است که عدالت اجتماعی یک امر اجتماعی و مربوط به حکومت، سیاست و شیوه فرمانروایی در جامعه است، اما جز به برکت يك فرهنگ صحیح در آذهان یکایک مردم، تأمین شدنی نیست.

بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها | ۷۴/۴/۱۹
مؤلفه‌های قابل استخراج: لزوم فرهنگ‌سازی برای رشد عدالت

۱۳ یکی از وجوه عدالت، عدالت اجتماعی است. عدالت اجتماعی، یعنی استقرار عدل در جامعه و از بین رفتن هرگونه تبعیض.

بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران | ۶۸/۱۱/۹
مؤلفه‌های قابل استخراج: از بین رفتن هرگونه تبعیض

۱۴

بدون تأمین عدالت اجتماعی، جامعه‌ی ما اسلامی نخواهد بود. اگر کسی تصور کند که ممکن است دین الهی و واقعی - نه فقط دین اسلام - تحقق پیدا کند، ولی در آن عدل اجتماعی به معنای صحیح و وسیع آن تحقق پیدا نکرده باشد، باید بداند که اشتباه می‌کند. اولین ارزش در نظام ما از لحاظ عملی، باید تأمین عدالت اجتماعی باشد. این مهم باید در تمام برنامه‌ریزی‌ها و عمل‌های امثال آن، مورد توجه قرارگیرد.

بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت | ۷۲/۶/۳
مؤلفه‌های قابل استخراج: اولین ارزش در نظام، تأمین عدالت اجتماعی است

۱۵

گام اول در ارتباط با نقش و وظیفه مسئولین در تحقق مسئله عدالت، اعتقاد و باور به این اصل است که نظام جمهوری اسلامی دارای قابلیت و توانایی‌های لازم جهت تحقق عدالت اجتماعی می‌باشد. باور و ایمان به این قضیه بدان جهت است که در نظام دینی تحقق عدالت اجتماعی در شرایط کنونی مستلزم عدم باور و اعتقاد و عمل نمودن برخلاف جریان حاکم بر دنیا و نظام سرمایه‌داری است و باید با باوری عمیق به توانمندی نظام اسلامی به ارائه مدل مطلوبی در راستای تحقق عدالت اجتماعی بدون ایجاد شکاف و فاصله طبقاتی ایجاد گردد. من هیچ اعتقادی به این معنا ندارم که جمهوری اسلامی از رسیدن به خواسته‌اش که تشکیل يك جامعه بر اساس عدالت اجتماعی و رفاه عمومی است، ناتوان است؛ زیرا اساس در نظام اسلامی، عبارت است از رفاه عمومی و عدالت اجتماعی. فرق عمده ما با نظام‌های سرمایه‌داری همین است.

بیانات در مراسم تنفیذ حکم ریاست‌جمهوری | ۷۲/۵/۱۲
مؤلفه‌های قابل استخراج: باور و اعتقاد به اصل عدالت و نیز توأمان بودن رفاه عمومی و عدالت اجتماعی

در کنار اولویت قرار گرفتن مسئله عدالت اجتماعی در سیاست‌ها و برنامه‌های نظام باید این مهم نیز مدنظر قرار بگیرد که علاوه بر ابعاد بیرونی و انجام اقدامات محسوس در قالب برنامه و سیاست بخشی از تحقق عدالت اجتماعی مستلزم رشد اخلاق به عنوان یک عامل درونی است چرا که در تفکر دینی هم بعد درونی و هم بعد بیرونی هر دو موضوعیت و اهمیت دارد و به موازات عمل و اقدام‌های اجرایی در بعد درونی نیز باید اقدام نمود ایشان در تشریح این بعد قضیه می‌فرمایند عدالت اجتماعی، به مقدار زیادی وابسته به اخلاق است. البته بخش عمده آن مربوط به مقررات و قوانین جامعه است؛ اما مقررات و قوانین، بدون این که افراد از اخلاق الهی و اسلامی برخوردار باشند، چندان کارساز نیست. امروز در جامعه ما، هستند کسانی که درآمدهای زیادی دارند. حال یا تخصص آن‌ها تخصص موردنیازی است، یا افراد کمی آن تخصص را دارند. به هر جهت و به هر دلیل، درآمدهای زیادی دارند. آیا این همه درآمد را باید صرف خودشان کنند؟ این اخلاق مادی است اگر اخلاق در جامعه تأمین شد، عدالت اجتماعی تأمین می‌شود؛ جامعه آباد می‌شود و انسان‌ها در بهشت زندگی می‌کنند؛ ولو در همین دنیا. در سطح عالم، مشاهده می‌کنیم عمده فجایعی که بر سر بنی آدم می‌آید، ناشی از اخلاق سوء و فسادهایی است که در اخلاق افرادی از نوع بشر هست. شما همین ظلم‌هایی را که در سطح دنیا می‌شود نگاه کنید! البته ما از علل سیاسی غافل نیستیم. عوامل اقتصادی و سیاسی این تحلیل‌ها روشن است.

بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم | ۷۲/۴/۲۳

مؤلفه‌های قابل استخراج: توجه به اخلاق اسلامی و الهی و دوری از فساد

۱۷ ما از عدالت هم به عنوان يك هدف به هیچ وجه صرف نظر نمی کنیم. اینکه تصور شود چون دنیای سرمایه داری مبتنی بر لیبرال دموکراسی، برایش مسئله‌ی عدالت، مسئله‌ی فرعی و درجه‌ی دو و ابزاری است و برای آن‌ها مسئله‌ی نفع و سود و پول مسئله‌ی اصلی است، موجب نمی شود که ما از عدالت به معنای يك مسئله‌ی محوری و اصلی صرف نظر کنیم. ما در قالب‌های اقتصادی و در کارکرد سیاست داخلی و خارجی مان، مسئله‌ی عدالت محور است. اسلام ما این است: اسلام معنویت، عقلانیت و عدالت.

بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت امور خارجه | ۸۳/۵/۲۵
مؤلفه‌های قابل استخراج: اسلام، معنویت، عقلانیت و عدالت است

۱۸ آنچه در دنیا کمیاب است - که این همه دشمنی را به خودش جذب کرده - حکومت ارزش‌های دینی است؛ پیدا شدن دین است؛ یعنی اصرار بر تحقق عدالت اجتماعی. این که ما می گوئیم، شعار نیست؛ حقیقت و هویت ماست. ما اگر دنبال عدالت اجتماعی نباشیم، وجود ما پوچ و بیهوده است و جمهوری اسلامی معنی ندارد. باید عدالت اجتماعی را تحقق ببخشیم؛ باید ارزش‌های اسلامی را در جامعه پیاده کنیم؛ باید جامعه را، جامعه‌ی دینی و اسلامی کنیم. گام و اصل دوم به نوع و نحوه عملکرد مسئولین بازمی گردد و اینکه عمل مسئولین نظام اسلامی باید متأثر از رفتار دینی باشد.

بیانات در دیدار کارگزاران | ۸۳/۰۸/۰۶
مؤلفه‌های قابل استخراج: رفتار دینی مسئولین

۱۹

مسئولین باید همت و تلاش را در خدمت به آحاد مردم چه مؤمن و غیر مؤمن قرار داده و این عین رفتار عادلانه مسئولین است زیرا در نظام اسلامی تمامی مردم از خدمات نظام اسلامی به صورت یکسان برخوردار هستند.

بیانات در دیدار جمعی از مسئولان وزارت امور خارجه | ۸۳/۵/۲۵
مؤلفه‌های قابل استخراج: اسلام، معنویت، عقلانیت و عدالت است

۲۰

ایجاد عدالت اجتماعی توسط کارگزاران امر خطیر و حساسی است که نیازمند تشخیص و تدبیر بالایی می‌باشد زیرا ضربه‌ی عدالت باید قاطع ولی در عین حال دقیق و ظریف باشد متهم کردن بی‌گناهان، یا معامله‌ی یکسان میان خیانت و اشتباه، یا یکسان گرفتن گناهان کوچک با گناهان بزرگ جایز نیست...

فرمان هشت ماده‌ای به سران قوا درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی | ۸۰/۲/۱۰
مؤلفه‌های قابل استخراج: قاطعیت و تشخیص درست

-۲۳-

۲۱

در نظام اسلامی، عدالت، مبنای همه‌ی تصمیم‌گیری‌های اجرایی است و همه‌ی مسئولان نظام، از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی تا مسئولان بخش‌های مختلف اجرایی به‌خصوص رده‌های سیاست‌گذاری و کارشناسی و تا قضات و اجزای دستگاه قضایی باید به جد و جهد و با همه‌ی اخلاص، درصدد اجرای عدالت در جامعه باشند. امروز در جامعه‌ی ما برترین گام در راه استقرار عدل، رفع محرومیت از طبقات محروم و تهیدست و کم‌درآمد است که غالباً بیشترین بار نظام را در همه مراحل بر دوش داشته‌اند و دارند و همواره با اخلاص و صمیمیت از انقلاب و اسلام دفاع کرده‌اند. دفاع از قشرهای محروم که صاحبان واقعی انقلاب‌اند باید در رأس همه‌ی برنامه‌ریزی‌های کشور و محور کلیه‌ی تحرکات اقتصادی در بخش‌های مختلف آن باشد و صحت هر سیاست و برنامه‌ی اقتصادی با چگونگی و اندازه‌ی پیشرفت در این هدف، در کوتاه‌مدت یا بلندمدت، سنجیده شود.

پیام به مناسبت دومین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی | ۷۰/۳/۱۳
مؤلفه‌های قابل استخراج: تصمیم‌گیری عدالت محور

تبیین بعد اجتماعی عدالت
از منظر مقام معظم رهبری
و بررسی میزان انطباق‌پذیری آن
با عملکرد دولت یازدهم در این حوزه

۲۲ دشمنی با کسی نباید موجب شود که مسئولین درباره‌ی او از عدالت کناره بگیرید و عدالت را رعایت نکنید بنابراین عدل هم یکی از پایه‌های ایمان است. اگر عدل بود، ایمان می‌ماند.

بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت | ۸۳/۸/۲۰
مؤلفه‌های قابل استخراج: ایمان‌گرایی در اجرای عدل

۲۳ اهتمام اصلی دولت در همه سیاست‌های اجرایی و بخشی، باید رفع محرومیت به نفع ایجاد عدالت باشد. این باید اولین چیزی باشد که مورد نظر قرار می‌گیرد. با اینکار، چقدر ما رفع محرومیت می‌کنیم و چقدر کشور را به عدالت نزدیک می‌کنیم. البته این که چه چیزهایی در رفع محرومیت بیشتر مؤثرند، شما آن‌ها را خیلی خوب می‌دانید. اشتغال، مسکن، درمان، بیمه و موارد گوناگون دیگر، در کاهش و رفع محرومیت مؤثرند. مثلاً اگر می‌خواهیم یک پروژه صنعتی یا معدنی یا ارتباطاتی را اجرا کنیم، در درجه اول باید ببینیم تأثیر آن در ایجاد عدالت اجتماعی چقدر است؛ بر این اساس کار کنیم. از جمله چیزهایی که روند حرکت به سمت عدالت را در جامعه کند می‌کند، نمود اشرافی‌گری در مسئولان بالای کشور است؛ از این اجتناب کنید.

بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت | ۸۰/۶/۵
مؤلفه‌های قابل استخراج: رفع تبعیض و محرومیت مهم‌ترین وظیفه

۲۴ علت تفاوت در نگاه و اولویت‌بندی نسبت به توسعه و سیر حرکتی نظام اقتصادی در نگاه مقام معظم رهبری در این است که در نگاه ایشان هدف از رشد اقتصادی در درجه اول قرار ندارد بلکه مدنظر اقتصاد اسلامی رفع محرومیت و فقر می‌باشد و اینکه آحاد جامعه در استفاده و بهره‌وری از امکانات عمومی به یکسان بهره‌مند گردند.

بیانات در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی | ۷۲/۵/۱۲
مؤلفه‌های قابل استخراج: رفع محرومیت و فقر در کنار یکسانی بهره‌مندی از امکانات عمومی

۲۵

آنچه که در این بین بایستی با وسواس و دقت دنبالش باشید، مسئله‌ی «عدالت اجتماعی» است که با رشد و توسعه هم سازگار است. بعضی این‌طور تصور می‌کردند - شاید حالا هم تصور کنند - که ما بایستی دوره‌ای را صرف رشد و توسعه کنیم و وقتی که به آن نقطه‌ی مطلوب رسیدیم، به تأمین عدالت اجتماعی می‌پردازیم. این فکر اسلامی نیست. «عدالت» هدف است و رشد و توسعه مقدمه‌ی عدالت است. آن روزی که در کشور عدالت اجتماعی نباشد، اگر بتوانیم باید آن روز را تحمل نکنیم. اگر می‌بینید که در کشور هنوز تفاوت و فاصله‌ی طبقاتی وجود دارد و هنوز کسانی در فقر و محرومیت هستند، به خاطر این است که مسئولان کشور بیش از این نمی‌توانند. خرابی‌ای که در سالیان طولانی به وجود آمده، عمیق‌تر و بیشتر از آن است که در طول این مدت کوتاه بشود آن را برطرف کرد و الا اگر بتوانیم يك روز هم نباید تحمل کنیم

بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و هیئت وزیران | ۷۴/۴/۸
مؤلفه‌های قابل استخراج: اولویت عدالت به عنوان هدف در نسبت با توسعه

-۲۵-

۲۶

افزایش ثروت ملی و برقراری عدالت اجتماعی دو پایه اساسی اقتصاد اسلامی است هر روش، توصیه و نسخه اقتصادی که این دو هدف را تأمین کند مورد قبول است و هر طرح و بحث دیگری که به افزایش ثروت ملی و عدالت اجتماعی بی‌توجه باشد، به درد کشور و مردم نمی‌خورد.

دیدار مسئولان و دست‌اندرکاران اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ با رهبر انقلاب | ۸۵/۱۱/۳۰
مؤلفه‌های قابل استخراج: توجه توأمان به ثروت ملی و عدالت اجتماعی

دولت یازدهم:

آنچه که در اینجا می‌بایست نخست بدان توجه نمود این است که نتیجه ملموس و موقت انتخابات ریاست جمهوری یازدهم، در آغاز، بازسازی اعتماد سیاسی و به تعویق انداختن چالش سیاسی بود. امیدی که برای تغییر در وضعیت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور ایجاد شد فرصتی در اختیار دولت تدبیر و امید قرارداد که از آن برای رفع چالش‌های اجتماعی و اقتصادی استفاده کند. البته امید ایجاد شده جنبه سمبلیک و هیجانی داشت و پس از مدتی که دولت یازدهم از مرحله وعده، وارد مرحله برنامه و اقدام گردید، مورد ارزیابی واقعی‌تر مردم قرار گرفت. به گونه‌ای که پس از مدتی که از فعالیت دولت جدید گذشت، اگر دولت قادر به تحقق شعارها و وعده‌های خود نباشد، جامعه با بحران انتظارات فزاینده مواجه خواهد شد که می‌تواند بی‌ثباتی سیاسی را افزایش دهد. منظور از بحران انتظارات فراینده وقوع وضعیتی است که در آن افزایش در سطح یا اهمیت انتظارات در نزد انسان‌ها همراه با افزایش مشابهی در تحقق انتظارات نباشد. این وضعیت به افزایش احساس محرومیت نسبی در افراد منجر می‌شود. (محمدی لردی، ۱۳۹۲: ۶۸) بنابراین در ذیل ابتدا جدولی با عنوان شعارهای دولت یازدهم و متغیرهای مربوط به آن آورده و سپس در ادامه به عملکرد و راهبردهای دولت یازدهم در زمینه تحقق عدالت اجتماعی پرداخته می‌شود.

جدول ۲ شعارهای دولت یازدهم و متغیرهای مربوط

ردیف	شعار و خط مشی دولت یازدهم	نام متغیر
۱	آزاداندیشی، آزادی عمل و آزادی نقد	آزادی بیان و ابراز عقیده (blf)
۲	مبارزه با فساد و تبعیض زدایی	کنترل فساد (qcc)
۳	احترام به حق و مالکیت و ارتقای رقابت‌پذیری فعالیت‌های اقتصادی	آزادی اقتصادی (ecf)
۴	تعامل سازنده در روابط بین‌الملل و کاهش فشارهای خارجی ظالمانه	دخالت عوامل خارجی (xtr)
۵	توسعه وفاق ملی و انتخاب نخبگان سیاسی فراجناحی و شایسته	وفاق نخبگان سیاسی (elt)
۶	هم‌زیستی مسالمت‌آمیز همه ادیان و مذاهب و اقوام و عدالت قومی و مذهبی	چنددستگی نژادی و مذهبی (frc)

افزایش سرانه تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی	سرانه تولید ناخالص داخلی (gpc)	۷
کاهش شکاف درآمدی و نابرابری اقتصادی	ضریب جینی (equ)	۸
بهبودی و بازآفرینی ظرفیت نهاد دولت و ارتقای کیفیت سیاست‌گذاری و اثربخشی	کارآمدی حکومت (qge)	۹
ارتقای کیفیت زندگی ایرانیان و ایجاد آرامش خاطر و رضایت	امید به زندگی (lif)	۱۰
تضمین مشارکت مؤثر مردم در سرنوشت خویش	مشارکت سیاسی (prt)	۱۱
تسهیل زمینه‌های قانونی واگذاری امور اقتصادی و اجتماعی به مردم	کیفیت مقررات (qrq)	۱۲
تقویت قانون‌گرایی و حاکمیت قانون	حاکمیت قانون (qr)	۱۳
حذف تمامی مزایای بخش دولتی از منابع ملی	رانت منابع طبیعی (ntu)	۱۴
تعامل سازنده معطوف به تأمین منافع متقابل با اقتصاد جهانی	جهانی‌شدن اقتصادی (gle)	۱۵
افزایش اعتماد میان دولت و ملت و سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی (tru)	۱۶
بهبود وضعیت رفاهی مردم و کاهش تورم	تورم (nfl)	۱۷
کاهش فقر و گسترش عدالت اقتصادی	جمعیت فقیر (pvr)	۱۸
کاهش انحصار و بهبود محیط کسب و کار	سهولت کسب و کار (edb)	۱۹
افزایش شفاف‌سازی و قانون‌مندی انتخابات با بهره‌گیری از تجارب جهانی، تقویت پاسخگویی دولت	فرهنگ سیاسی دموکراتیک (poc)	۲۰
توجه به حقوق و مطالبات کارگری	حقوق کارگران (wrr)	۲۱
تقویت تولید علم و حرکت به سوی جامعه‌ای دانش‌بنیان	مقالات علمی و فنی (stj)	۲۲

روحانی، ۱۳۹۲: ۴-۵۵

❖ رویکرد دولت یازدهم در زمینه اجتماعی:

توسعه اجتماعی، رویکرد دولت در چهار سال آینده خواهد بود. منظور از رویکرد مبتنی بر توسعه اجتماعی آن است که در برنامه‌های دولت، اهداف متعدد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به صورت کل نگر در نظر گرفته می‌شوند، فرایند توسعه در ارتباط با ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی برنامه‌ریزی و عملی می‌شود. دستاوردهای توسعه بر حسب میزان تأمین پایدار نیازهای فردی و گروهی مردم ایران ارزیابی خواهد شد. سعی می‌شود تا حداکثر مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، تأمین منابع، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه تضمین شود و شاخص‌های اجتماعی در مقابل شاخص‌های مرتبط به بازار و دولت به فراموشی سپرده نمی‌شود. توسعه اجتماعی به میزان افزایش انسجام اجتماعی و همچنین پاسخگو کردن کارگزاران و سازمان‌های صاحب قدرت در برابر مردم است. توسعه اجتماعی دربرگیرنده تأمین رفاه افراد و همچنین تداوم پایداری جامعه می‌باشد. جامعه‌ای در مسیر توسعه اجتماعی است که: امکان و فرصتی برای جامعه فراهم سازد تا در فعالیت اقتصادی مشارکت جویند و برای تأمین نیازهای خود تلاش کنند؛ دسترسی بدون تبعیض به خدمات و تأمین اجتماعی را برای آحاد جامعه مهیا سازد؛ فرصت‌ها برای کسب درآمد، دارایی و ارتقای کیفیت زندگی مردم به صورت عادلانه توزیع شود؛ همه گروه‌ها و اقشار جامعه فرصت داشته باشند تا آگاهانه و مسئولانه در امور مختلف نظام اجتماعی مشارکت کنند؛ عدالت اجتماعی و اقتصادی به گونه‌ای محقق شود که تأمین نیازهای گروه‌ها و اقشار مختلف در سطح رضایت بخشی صورت گیرد؛ توزیع مناسب و عادلانه برخورداری از مواهب و امکانات جامعه برای همگان ایجاد شود؛ کیفیت خدمات بهداشتی، آموزشی و توان اقتصادی در آن دائماً بهبود یابد؛ فضای اجتماعی برای بروز خلاقیت، آزادی و بروز انرژی‌های انسانی بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای برآمده از فرهنگ جامعه به صورت مداوم بهتر شود؛ اعتماد و سرمایه اجتماعی جامعه به صورت مدام بهبود یابد؛ گروه‌ها، هویت‌ها و منزلت‌های قانونی گوناگون به رسمیت شناخته شده و از حق پیگیری مطالبات و منافع خود بهره‌مند شوند.

این موارد و نیز در ادامه اهداف و اولویت‌های راهبردی برای حوزه اجتماعی در نقشه راه حوزه اجتماعی توسط دفتر هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران ترسیم و تشریح شده‌اند.

۱- اهداف راهبردی:

دولت یازدهم بر مبنای شرایط کشور، خواسته‌ها و مطالبات مردم، می‌کوشد تا توسعه اجتماعی را با اهداف راهبردی زیر پیگیری کند: دستیابی به جامعه‌ای اخلاقی و دین‌دار؛ تحقق توسعه انسانی عادلانه و پایدار؛ شهروندانی با حقوق و آزادی مسئولانه؛ دستیابی به جامعه‌ای با حداقل خشونت؛ ایجاد جامعه‌ای به دور از فقر، فساد و تبعیض؛ انسجام اجتماعی با حفظ تنوع فرهنگی و تحقق خانواده‌های شاد و امیدوار.

۲- راهبردها:

برای دستیابی به این اهداف، اولویت‌های راهبردی ذیل دو محور کلی تدوین شده است: تقویت نهادها و ساختارهای اجتماعی؛ تقویت رفتارهای اجتماعی مطلوب و بهبود آسیب‌های اجتماعی. برای تحقق راهبرد تقویت نهادها و ساختارهای اجتماعی، اولویت‌های راهبردی زیر باید در دستور کار قرار گیرند:

۱، ۲ تقویت، ترویج و تعمیق اخلاق و آموزه‌های اسلام در مناسبات و روابط اجتماعی:

زندگی در جامعه‌ای دینی و با دارا بودن حاکمیت سیاسی مبتنی بر دین اسلام، لزوم گسترش و تعمیق باورها، اخلاق و آموزه‌های دینی را متذکر می‌شود.

دولت یازدهم خود را متعهد می‌داند از طریق فراهم آوردن شرایط زیست اخلاقی و دینی سالم، به شکل ساختاری به تعمیق اخلاق و رفتار دینی کمک کند و در عین حال از مسیر گسترش معارف دینی، نسبت به ترویج، تقویت و تعمیق اخلاق و آموزه‌های اسلام در سطح مناسبات و روابط اجتماعی متعهد باشد.

۲، ۲ بازسازی سرمایه اجتماعی و تقویت نهادهای مردمی:

اعتماد و سرمایه اجتماعی کشور بر اثر موجی از سیاست‌ها، گفته‌ها و کردارهای نامناسب به شدت آسیب دیده است. اعتماد و شبکه نیرومندی از نهادهای مردمی که دولت را در پیش‌برد توسعه یاری کنند، سرمایه اجتماعی کشور را می‌سازد.

۳, ۲ نهادینه کردن بنیان‌های عدالت:

تحقق عدالت آرمانی نیازمند تلاش بلندمدت است ولی نهادینه کردن بنیان‌های عدالت وظیفه‌ای برای تحقق همان آرمان است. دولت یازدهم بر مبنای هدف تحقق عدالت همه‌جانبه در چارچوب بهره‌مند ساختن همه ایرانیان در هر شرایط جغرافیایی و اجتماعی از مواهب زیستن در محدوده ایران اسلامی و تحت حاکمیت نظام جمهوری اسلامی ایران، تلاش می‌کند.

۴, ۲ تقویت مشارکت اجتماعی:

نظام جمهوری اسلامی از اساس بر مشارکت همه‌جانبه مردم بنا شده است و ضرورت دارد هرچه بیشتر به سوی مشارکت مردمی حرکت کند. دولت در این راستا خود را موظف می‌داند همه ظرفیت‌های قانون اساسی که دال بر مشارکت مردم هستند را محقق سازد، نهادهای مردمی را به رسمیت شناخته و برای تقویت آن‌ها برنامه‌ریزی و اقدامات مناسب انجام دهد، رعایت حقوق شهروندی برای ارتقای مشارکت را سرلوحه کار خویش قرار دهد و گسترش مردم‌سالاری دینی به همه عرصه‌های زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را از طریق تسهیل سازوکارهای مشارکت تضمین کند.

۵, ۲ مبارزه با فساد، تبعیض، رانت‌خواری و رشوه‌خواری:

از آنجا که توسعه اجتماعی متضمن تحقق عدالت اجتماعی و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای همگان، تضمین ارتقای پایدار فرصت‌های رفاهی برای همگان و ارتقای سرمایه اجتماعی و اعتماد در سطح جامعه است، به ناچار نیازمند مبارزه با فساد است. دولت یازدهم خود را متعهد به مبارزه با همه اشکال فساد کلان و خرد، می‌داند و بر این باور است که بازسازی سرمایه اجتماعی نظام سیاسی و به تناسب آن ارتقای مشروعیت و مقبولیت نظام سیاسی بدون مبارزه فراگیر با فساد امکان‌پذیر نیست.

۶, ۲ تقویت انسجام اجتماعی:

دولت یازدهم جامعه ایران را به مثابه جامعه‌ای متنوع که در آن اقوام و گروه‌های مذهبی متفاوت، با زبان‌ها، فرهنگ‌ها و غنای فرهنگی متکثر قرن‌ها در کنار یکدیگر زیست مسالمت‌آمیزی داشته‌اند، به رسمت می‌شناسد. در عین حال دولت بر این

باور است که تأمین همبستگی، وحدت، تمامیت ارضی و رشد یکپارچه در چارچوب این تکثر خلاق امکان‌پذیر است... برای تحقق راهبرد تقویت رفتارهای اجتماعی مطلوب و بهبود آسیب‌های اجتماعی، اولویت‌های راهبردی زیر باید در دستور کار قرار گیرند:

۲, ۷ رعایت حقوق شهروندی:

فصل سوم قانون اساسی دربرگیرنده مترقی‌ترین اصولی است که برگرفته از متون و منابع دینی و برآمده از تجربه تاریخی بشری، تدوین شده است و رعایت آن‌ها تضمین‌کننده ایجاد جامعه‌ای انسانی‌تر و دارای مطابقت بیشتر با جوهره و روح دین اسلام است...

۲, ۸ تأکید بر توسعه انسانی:

توان اقتصادی، بهداشت و آموزش سه رکن توسعه انسانی هستند. دولت یازدهم از مسیر تأکید بر خلق ثروت، نجات اقتصادی و سایر برنامه‌ها که در بخش اقتصادی بر آن‌ها تأکید می‌شود، ارتقای توان اقتصادی را دنبال خواهد کرد؛ اما دو بخش بهداشت و آموزش هم در کانون توجه دولت خواهد بود.

۲, ۸, ۱ بخش سلامت و بهداشت:

سلامت جسمی و روانی مبنای کیفیت زندگی افراد و همچنین کاهش رنج‌های آدمیان و کاهش هزینه‌های اقتصادی جامعه و دولت است. ایجاد نظام جامع سلامت و درمان که در آن بر گسترش پیشگیری از بروز بیماری‌ها و کاهش هزینه‌های مردم برای بخش بهداشت و درمان تأکید می‌شود، از اهداف دولت یازدهم خواهد بود.

۲, ۸, ۲ توسعه کمی و کیفی آموزش:

توسعه اجتماعی و فراهم آوردن فرصت‌های برابر برای همگان، در دنیای دانش‌بنیان فعلی، بدون ارتقای کمی و کیفی آموزش در جامعه امکان‌ناپذیر است. علی‌رغم توسعه کمی آموزش در سال‌های پیش، هنوز کودکان بسیاری در ایران از آموزش محروم‌اند و سطح کیفی آموزش‌هایی که اکنون ارائه می‌شوند متناسب نیازمندی‌های کشور و تحولات آموزش در جهان نیست. آموزش عالی در کشور نیازمند بازنگری در سیاست‌های توسعه کمی و کیفی است. از این رو، دولت یازدهم

خود را موظف به ارتقای کمی و کیفی آموزش در همه سطوح در کشور می‌داند.

۹, ۲ مبارزه با گسترش اشکال مختلف خشونت:

توسعه اجتماعی مستلزم مبارزه با علل و زمینه‌های بروز انواع خشونت در جامعه است. جامعه درمانده در برآوردن اصلی‌ترین نیازها، دارای افت اخلاقی و به دور مانده از ارزش‌های انسانی، افول قانون‌گرایی که در آن افراد احساس بی‌پناهی داشته باشند، فرصت‌های نابرابر و جامعه‌ای که در آن روح فرهنگی، هنری و کردار انسانی و اخلاقی رو به افول باشد، مستعد بروز اشکال مختلف خشونت است. دولت یازدهم خود را متعهد می‌داند که با علل و زمینه‌های بروز خشونت مقابله کند، با حاکمیت قانون علیه گسترش احساس ناامنی در جامعه مقابله نماید؛ و با توسعه فرصت‌های برابر و ایجاد امید به آینده، آرامش روانی و رضایت خاطر لازم برای دوری جستن عموم از مظاهر خشونت را در حد مقدمات و امکانات کشور فراهم آورد. دولت تلاش می‌کند شرایطی فراهم آورد که شرایط اعمال زور و خشونت مشروع و قانونی به حداقل کاهش یابد.

۱۰, ۲ توجه به تحکیم بنیان خانواده:

خانواده از ارکان نظام اجتماعی در ایران است و تحکیم بنیان خانواده از ضروریات است. دولت یازدهم بر این باور است که خانواده هم به مثابه بقیه نهادهای اجتماعی در گذر زمان دست‌خوش تغییراتی است که به طور تاریخی بر نهادهای اجتماعی وارد می‌شوند، اما دولت وظیفه دارد به تحقق شرایط اقتصادی و اجتماعی لازم برای کاهش آسیب‌های خانواده، گسترش ثبات و انسجام و کارایی خانواده‌ها در چارچوب ارزش‌های دینی و اخلاقی همت گمارد.

۱۱, ۲ ارتقاء جایگاه زنان:

به طور تاریخی زنان در معرض انواع بی‌عدالتی‌ها قرار گرفته‌اند و جامعه انسانی با تحقق آرمان عدالت جنسیتی فاصله زیادی دارد. در جامعه‌ای مبتنی بر انگاره‌های دینی که در آن بر جایگاه رفیع زن تأکید بسیار شده است، زنان مستحق برخورداری عادلانه از مواهب زندگی اجتماعی در همه عرصه‌ها هستند و قادرند در شرایطی عادلانه سهم مهمی در توسعه همه‌جانبه جامعه ایفا کنند. دولت یازدهم ضمن اذعان به این که رفع صورت مختلف بی‌عدالتی جنسیتی در جامعه نیازمند رشد و شکوفایی فرهنگ و جامعه بشری به صورت تاریخی است و فقط از کنش دولت‌ها ناشی نمی‌شود، اما تلاش برای رفع

بی‌عدالتی‌های جنسیتی در همه عرصه‌ها را از مسئولیت‌های خویش تلقی می‌کند.

۱۲, ۲ توجه به جوانان

۱۳, ۲ توسعه ورزش

۱۴, ۲ ارتقای پایداری زیست‌محیطی

❖ عملکرد دولت یازدهم جمهوری اسلامی ایران:

دفتر هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران با انتشار گزارشی، به تبیین رویکرد دولت یازدهم مبتنی بر «تدبیر خردورزانه» برای «احیای اعتماد مردم به دولت و بازگشت امید به جامعه برای دستیابی به آینده‌ای بهتر» پرداخته و گوشه‌هایی از تلاش آن را برای بازگشت ثبات و آرامش به اقتصاد، سیاست، اجتماع و فرهنگ تشریح کرده است. متن کامل این گزارش چنین است:

۱- مقابله با فقر، فساد و نابرابری:

فساد عبارت است از سوءاستفاده از امکانات و منابع دولتی در راستای منافع شخصی یا گروهی. فساد، استفاده عمدی و نامناسب از قدرت یا موقعیت واگذار شده به اشخاص است تعمد، غیرقانونی بودن و جایگزینی منافع خصوصی به جای منافع عمومی از ویژگی‌های بارز فساد هستند. (قربانی و صدیق محمدی، ۱۳۸۷: ۳) در چارچوب سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری است که بخشی از تلاش دولت به مقابله با فقر، فساد و نابرابری معطوف شده است. دولت مواجهه با سه‌گانه شوم فقر، فساد و نابرابری را زمینه‌ساز و مقوم تلاش‌های خود برای پیشرفت اقتصادی کشور می‌داند. سوءاستفاده‌های صورت گرفته از اعتماد مردم را شفاف گفته‌ایم و خواهیم گفت. برخی از این موارد که از سوی نهاد ریاست جمهوری بیان گردیده شامل: با هماهنگی با قوه قضاییه با کاسبان تحریم برخورد قاطعانه‌ای را آغاز کرده‌ایم که به یاری خدا تداوم خواهد یافت. رویکرد مقابله با فاسدان هر چند که ضروری و مهم است اما اگر با مقابله مؤثر با زمینه‌های شکل‌گیری فساد همراه نباشد موفقیت کاملی نخواهد بود. دولت تدبیر و امید در این مدت علاوه بر اقداماتی که برای رسیدگی به پرونده‌های کلان و بدحساب بانکی و تخلفات مؤسسات اعتباری و بیمه‌ها و پیگیری حقوق ملت از مفسدین اقتصادی داشته است، آسیب‌شناسی و اصلاح ساختار نظام بانک و بیمه، مالیات و ارز، گمرک و تجارت، صیانت از

اراضی ملی و دولتی و توسعه سامانه‌های نظارتی، بازنگری در نظام تقنینی و قضائی کشور و اصلاح ساختارهای موجود را نیز به جد در دستور کار خود قرار داده است. رسیدگی به معضل مزمن و سنگین مطالبات معوق بانکی و وصول مطالبات بانک‌ها از مشتریان بدحساب کلان از طریق ارائه فهرست اسامی ۵۷۵ بدهکار بانکی به قوه قضائیه، طرح و بررسی این پرونده‌ها در کمیته فرادستگاهی بانک مرکزی و تعامل با مراجع قضائی، ثبتی و نظارتی جهت تسریع در وصول آن‌ها در این دوره؛ همان‌طور که گفتیم راه‌حل اصلی مبارزه با فقر، گسترش تولید داخلی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید است. در عین حال نمی‌توانیم نسبت به مظاهر فقر غذایی، فقر بهداشتی و درمانی، فقر سرپناه و فقر آموزشی بی‌تفاوت بمانیم. با طراحی و اجرای طرح توزیع سبد کالا، فقر غذایی را کاهش داده‌ایم؛ در سال ۹۳ در سه مرحله سبد حمایت غذایی را به مددجویان تحت پوشش نهادهای حمایتی ارائه دادیم. این طرح بیش از ۳,۵ میلیون خانوار با ۱۰ میلیون نفر از اقشار محروم جامعه را تحت پوشش خود قرار داده است. مطالبات معوق ایثارگران را به مبلغ ۱۷۰۰ میلیارد تومان تأمین و پرداخت کردیم. با تداوم اجرای طرح مسکن مهر و تدوین طرح مسکن اجتماعی کوشش کردیم فقر سرپناه را کاهش دهیم. طی دو سال اخیر، ۴۲۵ هزار واحد مسکونی افتتاح شده و ۴۷ هزار واحد مسکونی نیز آماده افتتاح می‌باشد. پیشرفت فیزیکی پروژه‌های مسکن مهر از ۷۰٪ به ۸۷٪ طی دو سال اخیر افزایش یافته است. برنامه مسکن اجتماعی از طریق تجمیع امکانات سازمان‌ها و نهادهای حمایتی آماده اجرا شده است؛ و...

۲- بهداشت، درمان، ایمنی و حمایت‌های اجتماعی

در سال ۱۳۹۳ بیش از ۶ میلیون نفر در بیمارستان‌های دولتی بستری شدند. کاهش هزینه هتلینگ و خدمات بستری به این بیماران یک دستاورد کم‌نظیر در نظام سلامت کشور است. در همین زمینه، فرانشیز یا سهم پرداختی از جیب مردم برای هزینه‌های درمانی در بیمارستان‌های دولتی با اجرای طرح تحول سلامت از ۳۷ درصد به طور میانگین به حدود ۴/۵ درصد کاهش پیدا کرد. یکی از آرزوهای دیرین مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، بیمه شدن همه جمعیت کشور بود که خوشبختانه در سال گذشته سرانجام گرفت و طی یک سال قریب به ۱۰ میلیون نفر بیمه شدند. لازم است با همراهی بیمه‌های تکمیلی، خدمات بهتری به مردم ارائه شود و بتوانیم دغدغه ملت شریف ایران به هنگام بیماری را به حداقل

ممکن برسانیم.

- پوشش بیمه‌ای حدود ۲ میلیون واحد مسکونی مددجویان کمیته امداد امام خمینی (ره).

- تعداد اقلام دارویی و مکمل‌ها در شبکه بهداشتی کشور افزایش یافت.

- انعقاد تفاهم‌نامه دارویی بیماران خاص و صعب‌العلاج و اختصاص بیش از ۱۱۰۰ میلیارد تومان و کاهش ۲۰ درصد فرانشیز پرداختی.

- در زمینه دارو انصافاً کارهای ارزنده‌ای انجام شده، این را کسانی درک می‌کنند که با این حوزه درگیر بوده‌اند. قیمت دارو و تجهیزات پزشکی به ویژه از نوع وارداتی تا مرز ۳۰٪ در دو سال گذشته کاهش داشته است. با شفاف‌سازی و برگزاری مناقصه‌های مرکز زمینه‌های سوءاستفاده برچیده شد. واردات دارو ۳۰٪ کاهش پیدا کرد.

- طرح کمک به تأمین مسکن معلولین و مددجویان تحت پوشش سازمان بهزیستی کشور و واگذاری ۴۵۸۰۴ واحد مسکونی تا نیمه سال ۱۳۹۶.

- انعقاد تفاهم‌نامه با دستگاه‌های ذی‌ربط در راستای ساخت مسکن خانواده‌های دارای دو معلول و بیشتر و ...

۳- حقوق شهروندی، کرامت شهروندان، تقویت نهادهای اجتماعی و مدنی و ارتقای سرمایه اجتماعی دولت:

- عملیاتی کردن قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات

- تقویت همگرایی دینی و ملی از طریق برگزاری بیش از ۲۰ جلسه هم‌اندیشی بین علمای شیعه و سنی و برگزاری جشنواره‌های قومی در استان‌های کشور

- تدوین سند راهبردی درباره ایرانیان مقیم خارج و نیز بانک جامع آماری برای آن‌ها

- دولت و شورای عالی امنیت ملی مصوبات بسیار خوبی برای تسهیل تردد ایرانیان خارج از کشور صادر کرده است.

- با همکاری استانداران محترم، زمینه حضور ۵۰۰ نفر ایرانی شاخص مقیم خارج از کشور را در سفرهای استانی با هزینه و انگیزه شخصی خود آن‌ها فراهم آورده‌ایم.

- برقراری روش مناسب ارتباط مستقیم مردم با رییس جمهور از طریق سامانه ۱۱۱ به روش عزتمند از آن جمله است.
- صادق بودن با مردم و پرهیز از وعده‌های غیر قابل عمل و برعکس توجه به وعده‌های تحقق‌پذیر ضروری از رویکردهای این دولت بوده است.

- - تشکیل معاونت حقوق بشر در وزارت دادگستری برای پیگیری و ساماندهی موضوعات حقوق بشری در درون قوه مجریه و هماهنگی آن با قوه قضاییه و حضور قوی‌تر در مجامع بین‌المللی و ...

۴- بسترسازی، راهبری و حمایت از شکل‌گیری و تقویت نهادهای اجتماعی و مدنی:

- برگزاری دو همایش ملی وزارت کشور با دبیران کل احزاب و تشکل‌های سیاسی
- هم‌اندیشی مشترک استانداران و فرمانداران با دبیران کل احزاب و تشکل‌های سیاسی در استان‌ها
- احیای فعالیت قانونی «خانه احزاب»، تسهیل و کاهش زمان رسیدگی به تقاضاهای مجوز تأسیس و برگزاری مجامع عمومی احزاب و تشکل‌های سیاسی و صنفی

- پرداخت یارانه احزاب یک میلیارد و ۶۵۰ میلیون تومان در سال ۹۲ و اختصاص یک میلیارد و ۹۱ میلیون تومان در سال ۹۳ و ...

۵- توسعه آموزش:

آموزش و پرورش:

- تهیه نقشه راه اجرای سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش که با اجرای آن از امسال آموزش و پرورش به‌طور هدفمند استانداردهای مطلوب نظام تعلیم و تربیت را دنبال خواهد کرد.

- میزان پوشش تحصیلی در دوره متوسطه ۲ از ۷۷/۵ درصد به ۸۲/۲۴ درصد رسیده که این پوشش در خصوص دختران ۷۹/۵۶ و در بین پسران ۸۴/۱۵ درصد می‌باشد.

- جذب تعداد ۳۵۱۴۵ نفر کودکان بازمانده از تحصیل به فضای تعلیم و تربیت در دوره ابتدایی طی سال گذشته

- افزایش نرخ پوشش واقعی دوره ابتدایی از ۹۷/۴ درصد در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ به ۹۸/۵ درصد در سال تحصیلی ۹۳-۹۴

- میزان پوشش تحصیلی در دوره متوسطه ۱ از ۹۰ درصد به ۹۴/۰۳ درصد که این پوشش تحصیلی در خصوص پسران ۵۸، ۹۵ درصد و در خصوص دختران به ۹۲/۱۷ درصد می‌باشد.

- افزایش تعهد خیرین مدرسه‌ساز برای توسعه و ساخت مدارس به میزان ۶۹۴ میلیارد تومان.

- ساخت ۱۶۰۰ مدرسه و ۹۰۰۰ کلاس درس با زیربنای یک میلیون و ۳۰۰ هزار مترمربع توسط خیرین مدرسه‌ساز و ...

❖ خط مشی و اصول کلی برنامه دولت:

۱- دیانت عقلانی و رحمانی

۲- اعتدال‌گرایی در رفتار دولتمردان و تصمیم‌گیری و اجرا در دولت

۳- تصمیم‌گیری بر مبنای خرد جمعی

۴- محوریت منافع ملی

۵- تلاش برای تحقق اصول حکمرانی شایسته

۶- واقع‌بینی

۷- رعایت حقوق شهروندی

۸- تعهد به رشد و توسعه همه‌جانبه

۹- ارتقای کیفیت زندگی ایرانیان

۱۰- مبارزه با فساد

۱۱- بهسازی و بازآفرینی ظرفیت نهاد دولت

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

❖ بررسی و جمع‌بندی مقایسه‌ای عدالت اجتماعی از منظر رهبری با عدالت اجتماعی از سوی دولت یازدهم در قالب راهبردها و دستاوردهای آن:

همان‌طور که در پیش‌نیز بدان پرداخته شد، عدالت اجتماعی یکی از شاخص‌هایی است که می‌توان مشروعیت یک نظام را با آن سنجید و توجه به مردم، عدم تبعیض و رفتار مناسب نسبت به آنان نیز از شاخص‌هایی است که می‌توان با آن عدالت اجتماعی را در زمانی خاص محک زد؛ و نیز بحث عدالت با برابری آنچنان عجیب شده است که گاهی آن دو را مترادف هم به کار می‌برند. در ادبیات جدید، مصادیق موضوع برابری در عرصه اجتماعی را در پنج گروه مجزا طبقه‌بندی می‌کنند که عبارت‌اند از: (۱) برابری سیاسی (۲) برابری نزد قانون (۳) برابری فرصت (۴) برابری اقتصادی (۵) برابری اجتماعی. این پنج مقوله، مقدمه دستیابی به عدالت اجتماعی است به طوری که پرداختن به یکی بدون توجه به دیگر انواع آن خالی از لطف است. حال می‌خواهیم به این نکته پی ببریم که این تئوری مساوات‌طلبانه و عدالت‌خواهانه اسلامی را چگونه می‌توان در عرصه عمل با روزگار ما تطبیق داد. برای این منظور باید تمهیداتی را اندیشید که طی آن مفاهیم برابری و عدالت، جامعه واقعیت بیوشند و برای انجام این عمل می‌بایست زیرمجموعه‌ها و اجزای جامعه طوری تنظیم شوند که هرکس و هر چیز در جای واقعی خویش قرارگیرد و این معنای واقعی و عملی عدالت است. جامعه‌ای می‌تواند به رشد، توسعه و کمال دست یابد که این عدالت را در مجموعه‌ها و اجزای خود پیاده نماید. از سویی پیاده کردن مفهوم عدالت در جوامع مختلف با توجه به فرهنگ و شرایط هر کشوری، در جزئیات و مصادیق، متفاوت خواهد بود؛ همچنین نکته دیگری که باید به آن توجه داشت این است که برای عملی کردن مفهوم عدالت اجتماعی و اقتصادی، می‌بایست جامعه را به صورت سیستمی نگاه کرد و اجزای آن را در ارتباط با هم مدنظر قرارداد. جامعه از خرده نظام‌های متعددی به وجود آمده است که مهم‌ترین و اثرگذارترین آن‌ها شامل: «خرده نظام سیاسی، خرده نظام خانواده، خرده نظام اجتماعی و فرهنگی و خرده نظام اقتصادی» است؛ ما در این قسمت پایانی بر آنیم که علاوه بر تأکید بر ابزارهای اقتصادی تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی، ابزارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و خانواده را به عنوان بستر اثربخشی ابزارهای اقتصادی فراموش نکنیم و

برنامه‌های عملی و اصولی را که در هر یک از این خرده نظام‌ها، جهت استقرار عدالت اجتماعی و اقتصادی می‌بایست رعایت شود، بیان کنیم و مدلی جامع جهت برپایی عدالت اقتصادی و اجتماعی ارائه دهیم.

با این مقدمه و با عنایت به جدول شماره ۱ که بیانات و تأکیدات مقام معظم رهبری پیرامون عدالت اجتماعی، مصادیق عملی برای پیاده کردن عدالت اجتماعی به صورت مبسوط مشخص می‌شود. حال با داشتن این مدل و الگوی عملی برای رسیدن به این مهم و نیز با توجه به شعارهای نخستین دولت یازدهم و همچنین از یک سو راهبردها و از سوی دیگر دستاوردهای دولت مذکور که بدان‌ها پرداخته شد، می‌توان به این امر پی برد که دولت یازدهم در این زمینه گام‌های مؤثر و عملی‌ای را برداشته و از جدیت لازم در این مهم برخوردار است به گونه‌ای که بر طبق الگو و نقشه ارائه شده از سوی رهبری در زمان‌های مختلف پیرامون عدالت اجتماعی مصادیق عملی آن‌ها را در دولت یازدهم می‌توان مشاهده نمود. به عنوان نمونه از میان مؤلفه‌های استخراج شده از بیانات رهبری می‌توان به وجود چهار مؤلفه:

• رفع محرومیت و فقر در کنار یکسانی بهره‌مندی از امکانات عمومی

• باور و اعتقاد به اصل عدالت و نیز توأمان بودن رفاه عمومی و عدالت اجتماعی

• توجه به اخلاق اسلامی و الهی و دوری از فساد

• کم شدن فاصله طبقاتی و توجه به استعدادها و برابری فرصت‌ها

به صورت ملموس تر و عینی‌تری در دستاوردهای دولت یازدهم بنا بر گزارشات و آمارهای صادر شده از سوی نهاد ریاست جمهوری مشخص می‌باشند. به عنوان نمونه این مؤلفه‌ها همان‌طور که در پیش‌بدان پرداخته شد به صورت خط‌مشی‌ها و راهبردهای دولت یازدهم در قالب محورهای ذیل توجه بیشتری بر آن‌ها شده است:

• اعتدال‌گرایی در رفتار دولتمردان و تصمیم‌گیری و اجرا در دولت

• تلاش برای تحقق اصول حکمرانی شایسته

• توجه به بهداشت، درمان، ایمنی و حمایت‌های اجتماعی

• مبارزه با فساد، تبعیض، رانت‌خواری و رشوه‌خواری

• تعهد به رشد و توسعه همه‌جانبه

البته باید بر این نکته تأکید شود که عنوان نمودن این مؤلفه‌ها از میان دیگر مؤلفه‌ها به معنای عدم توجه و تمرکز دولت یازدهم بر دیگر اصول مد نظر مقام معظم رهبری نمی‌باشد چرا که همان‌گونه که در مطالب پیشین بدان پرداخته شد دیگر اصول مذکور نیز مورد توجه دولت یازدهم بوده و در دست اقدام است اما مؤلفه‌های برگزیده از مجموع اطلاعات به دست آمده ملموس‌تر است.

حال با عنایت به نقشه راه رهبری و مؤلفه‌های استخراج شده از تأکیدات ایشان و نیز اصول پذیرفته شده از سوی اندیشمندان و نیز آموزه‌های اسلامی می‌توان در قالب محورهای ذیل اصولی را که در نظام سیاسی جهت استقرار عدالت اجتماعی و اقتصادی می‌بایست رعایت شود را عنوان نمود:

۱- اصل عدم وجود ظلم:

ظلم، بدین معنا که اجزاء و عناصر سیستم سیاسی در جای خود قرار نگرفته و در نتیجه با پایین آمدن کارایی سیستم روند رشد، توسعه و کمال کند شده و ممکن است که راه انحطاط را بپیماید. فلذا باید هرگونه ظلمی را در هر جزئی از مجموعه، از بین برد.

۲- اصل لیاقت و شایستگی (تخصص‌گرایی کارکردی)

۳- اصل نظارت پاسخگویی

۴- اصل برخورد با سهل‌انگاران و متخلفین

۵- اصل قانون‌گرایی

۶- اصل حاکمیت گفتمان و پرهیز از خشونت

۷- اصل مشارکت در تصمیم‌گیری

۸- اصل حفظ اموال بیت‌المال

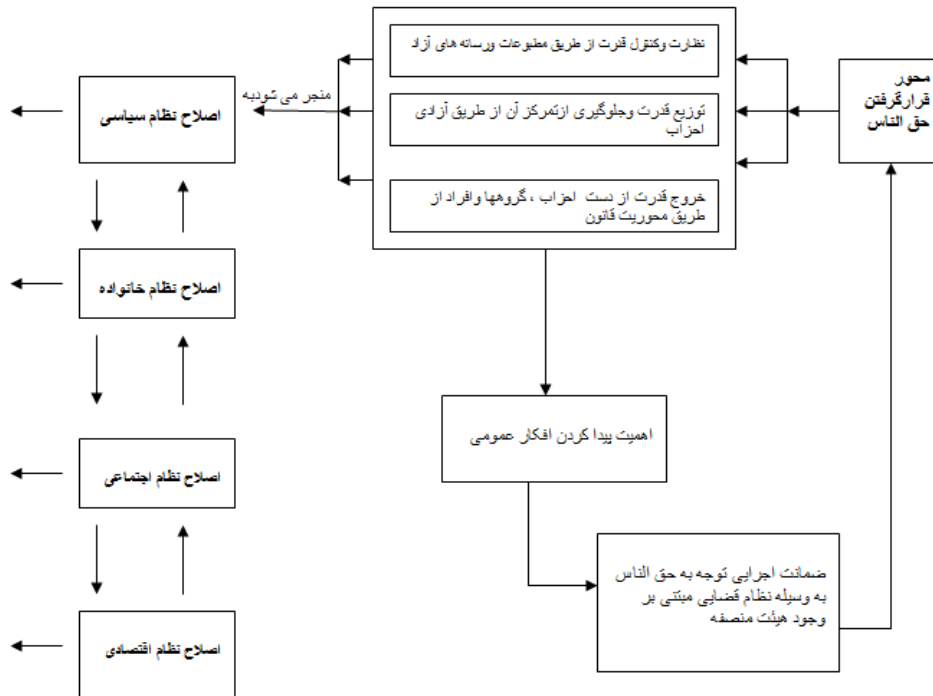
۹- اصل محوریت انسان در برنامه‌های اقتصادی

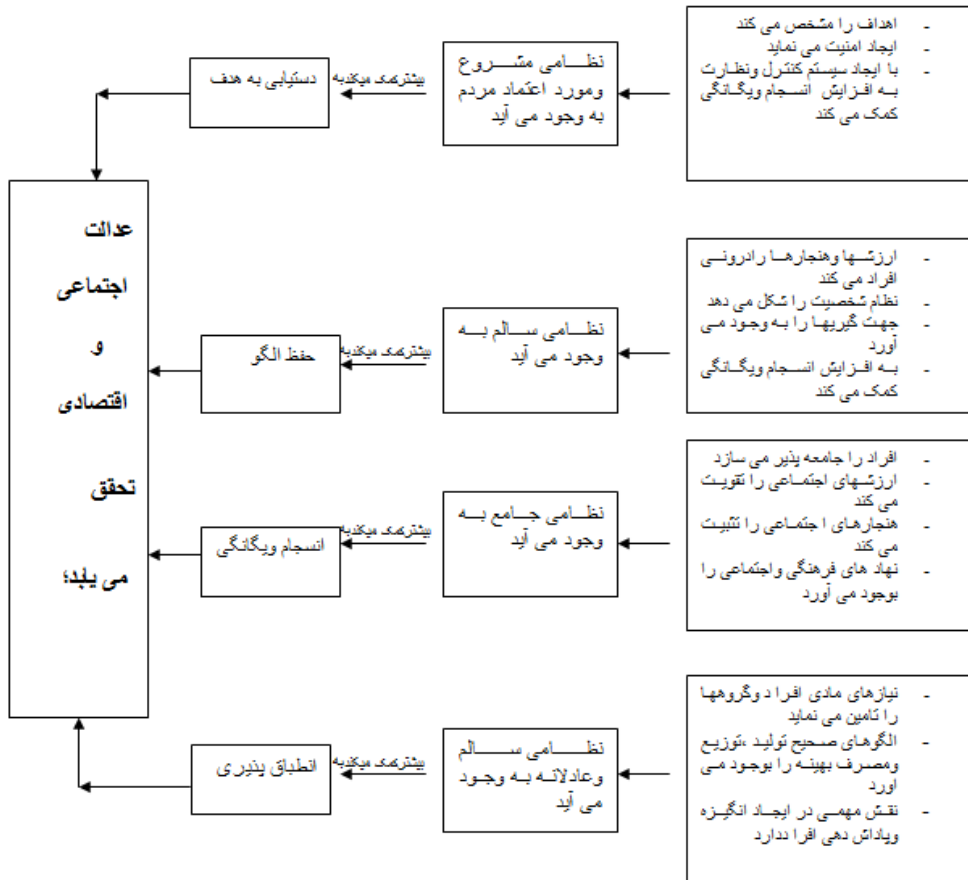
۱۰- اصل امنیت:

تضمین امنیت و آرامش جامعه، از شرایط ضروری برای توسعه بوده و نخبگان باید نظامیان را در این راه به کار گیرند، این در حالی است که نخبگان حق ندارند از نظامیان جهت تحکیم پایه‌های حکومت خود استفاده نمایند.

❖ راه کارهای عملی اجرای ضرورت‌های چهارگانه کارکردی در ارتباط با مسئله عدالت اجتماعی:

نمودار ۱: راهکارهای عملی اجرای ضرورت‌های چهارگانه کارکردی در ارتباط با مسئله عدالت اجتماعی:

❖ فهرست منابع:

- حق پناه، رضا. (۱۳۸۰). عدالت اجتماعی در قرآن. اندیشه حوزه. شماره ۳۰.
- خلفانی، مهدی. (۱۳۸۷). نهادهای مدنی به عنوان سرمایه اجتماعی و عدالت اجتماعی، پژوهشنامه عدالت اجتماعی، ۲۶.
- راهبردها، مبانی و اصول حاکم بر دولت منبع: دفتر هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲).
- روحانی، حسن، (۱۳۹۲) برنامه، اصول کلی و خط مشی دولت تدبیر و امید، تهران: نهاد ریاست جمهوری.
- صالحی امیری، سید رضا. رضایی، زهرا. (۱۳۸۷). بررسی مفهومی عدالت اجتماعی، پژوهشنامه عدالت اجتماعی، ۲۶.
- قربانی، علی. صدیق محمدی، محمد. (۱۳۸۷) راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی در ایران، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- محمدی لرد، عبدالمحمود. (۱۳۹۲). مدل تحلیل راهبردی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۶۲.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۱). عدل الهی. تهران: انتشارات صدرا.
- نیلی، مسعود، (۱۳۸۴). سازوکارهای تحقق عدالت اجتماعی در ایران. دومین نشست اندیشه راهبردی
- واعظی، احمد. (۱۳۸۷) فصلنامه علمی - پژوهشی در حوزه فلسفه دین و کلام جدید، شماره ۳۳.
- هوشمند، محمود. عصفوری، مهدی. ملکی، مریم. (۱۳۸۷). ابزارهای اقتصادی تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی از منظر اسلام (با تأکید بر اندیشه‌های امیرالمؤمنین (ع)). مجموعه مقالات نخستین همایش اقتصاد اسلامی و توسعه.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

گزارش فرهنگ، رسانه و اجتماع

-۳-